

מ א מ ר ש נ י .

א. אמרודיטוס היקר באדם! הנה בספר הראשון הראיתי את קדמות
עמנו והבאתי ראיות על ישר דברי מספרי הכנענים, הכשדים והמצרים
וגם רבים מסופרי היוונים העידותי עליהם וסתרתי את דברי מנתוס וחירמון
וחבריהם. ועתה אחל לבטל את טענות יתר הסופרים אשר כתבו עלינו דברי
תוכחה, והנה איני יודע, אם כדאי הדבר לענות את אפיון המבאר א) כעזות
מצחו, כי רבות מטענותיו דומות לדברי יתר הסופרים ועוד נמצאו לו
נוספות בחסרון-טעם, ורב דבריו הם הבל הבלים, ואם יאות לנו לגלות את
האמת – הם נבערים מכל חכמה, ונאים לאיש הזה שסורו היה רע, וכל
ימיו היה מנצח על ההמון ההולך בחשך; אולם יען אשר אנשים רבים
שטח לבם מהבין, נלכדים על נקלה בדברים כמו אלה הנוחים להם מדברים
כתובים בכבוד ראש, והם ששים לשמוע דברי חרפות וגדופים ואינם אוהבים
לשמוע תהלות ותשבחות (על חבריהם), על כן אמרתי בלבי, כי לא יאות לי
לעבור על האיש הזה (אפיון) מבלי לבקר את דבריו, כי רואה אני שגם
זאת היא דרך רב בני האדם לשמה מאד בהגלות כל חרפות האיש אשר
חל לגדף את רעהו. ואמנם לא קל הוא לקרוא את דברי האיש הזה (אפיון)
ולרדת לסוף דעתו, אולם קרוב להציל מכל המהומה הרבה (השולטת בכתבי)
ומכל תערבת השקרים שלשה דברים: האחד, כי בדבר יציאת מצרים ג'ן
לדעת הסופרים המבוקרים למעלה, השני, כי כתב שטנה על היהודים היושבים
באלכסנדריה, והשלישי, כי עוד ערב בה שטנה שנית על טהרת בית
מקדשו ועל יתר חוקינו.

א) גרמטיקוס (Grammatikos). כלומר מבאר הספרים הישנים. מעץ פורח חספרות בזמננו.

ב. כבר הבאתי ראיות, כי לא היו אבותינו ילידי מצרים ולא גורשו משם על מומי בשרם או על מגרעות אחרות כמו אלה, ואני חושב, כי יצאתי ידי חובתי בזאח וגם גדשתי את הסאה. ועתה אזכיר בקצרה את הדברים אשר הוסיף אפיון, הוא אומר בטפר השלישי ל"דברי מצרים" א: "שמעתי מפי זקני מצרים, כי משה היה בן עיר-שמש, ונדר למלא את כל חוקי אבותיו, ואהרי כן [חלל את נדרו], העביר את התפלות (ג) מן השדה אל תוך חומות העיר וצוה לפנות בכל התפלות לעבר השמש (לצד מזרח), כי שמה פונה עיר בית-שמש; ובמקום השפודים (ג) הקים עמודים ולרגליהם טם [קצרות] כדמות ספינות, אשר נפל עליהן צל האדם (בעת תפלתו) ונטה תמיד לדרך השמש בשמים". אלה הם נפלאות אמרי המבאר הזה. ואמנם אין צורך בדברים לגלות את שקריו, כי המצשים מוכיחים עליהם. הן בהקים משה את האהל הראשון לאלהים (אהל-מועד) לא שם בקרבו כל תמונה וגם לא צוה את הדורות הבאים לעשות להם כל תמונה, ואחרי כן בבנות שלמה את ההיכל בירושלים נשמר מכל מפשה חושב, מכל הדברים אשר בדה אפיון מלבו. הוא אומר, כי שמע מפי הזקנים שהיה משה יליד בית-שמש. גלוי הדבר, כי הוא צעיר לשנים מהזקנים האלה והאמין לכל דבריהם, יען אשר הכירו הזקנים את האיש (את משה) ונמצאו עמו יחדו. והנה בדבר הומרוס הפיט, לא מצא האיש הזה המבאר את דבריו (אפיון), עו בנפשו להגיד את מולדתו, וגם לא ערב את לבו לדבר כזאת על פיתאגורס אשר כמצט תמול-ששום עוד היה בארצות החיים ורק את מולדת משה, אשר קדם לשני אלה שנים רבות לאין חקר, הכיר האיש הזה על נקלה, בהאמינו לשמועת הזקנים. גלוי אפוא, כי דבר שקרים! וגם בדבר הזמן, אשר בו הוציא משה — כמו שהוא אומר — את המצורעים ואת העורים ואת הצולעים על ירכיהם מארץ מצרים — פון המבאר המדקדק הזה מאד מאד לדברי הסופרים הקודמים, כאשר אחשב לאמונה, כי מנתוס אמר, אשר יצאו היהודים ממצרים בימי המלך טתמוסית שלש מאות ותשעים ושלש שנה לפני

א) ביונית "Aigyptiaka".

ב) הכונה; את מקומות התפלה, את אספות המתפללים.

ג) האובליסקים הנמצאים במקדשי מצרים, עמודים בצורת פירמידה קטועה. ובמקומם

הקים משה — לפי דברי אפיון — עמודים ישרים.

מנוסת דנאוס אל ארגוס, ולוסימכוס אמר, כי היה הדבר בימי בוכחוריס, לאמר לפני אלף ושבע מאות שנה, ומילון ויתר הסופרים נתנו מספרים אחרים כטוב בעיניהם. אולם אפיון הרודף אמת יותר מכלם קבע את יציאת מצרים בדיוק באולימפידה השביעית – ובשנה הראשונה להא, ועוד אמר, כי בשנה ההיא יסדו הכנענים את קרתחדשת, ואמנם הוסיף על זאת את העיר קרתחדשת, בחשבו שזאת תהיה לו למופת חזק על אמן דבריו, ולא ראה כי בזה הביא ראיה לסתר את כל אשר אמר. הן אם נאמין לספרי הכנענים ברבר המושבה ב) הזאת, הנה כתוב שם, כי המלך חירום חי כמאה וחמשים שנה ויותר לפני יסוד קרתחדשת, כאשר הראיתי למעלה בעדי אמונה מתוך כתבי הכנענים. וחירום היה אוהב לשלמה אשר בנה את המקדש בירושלים וגם הרבה לעזר לו בבנין הבית, ושלמה בנה את ההיכל שש מאות ושתיים עשרה שנה אחר יציאת היהודים ממצרים, ואת מספר המגורשים מנה אפיון כמעט כדעת לוסימכוס; הוא אומר, כי היו אלה אחד עשר רבוא. אולם טעם נפלא ונאמן מאד לשם שבת. הוא אומר: הם (היהודים) הלכו דרך ששה ימים, והנה צבו מעוריהם, ומפני הסבה הזאת נהו ביום השביעי, בהגיעם בשלום אל הארץ הנקראה יהודה בזמננו, וקראו לו בשם שבת, בשמרם את לשון מצרים, כי המצרים קוראים בשם סבתוסיס לכאב הירכים. היש לנו לצחוק לדברי התצתועים האלה או לעשות את ההפך ולהתרגז על הנבלה אשר בכתיבה הזאת? הן גלוי מדבריו, כי האנשים האלה – ומספרם אחד עשר רבוא – לקו כלם בכאב המעורים. ואולם אם היו עורים ופסחים ומנוגעים בכל מחלה, כאשר העיד עליהם אפיון, הן לא עצרו כח ללכת אף דרך יום אחד, ואם יכול יכלו כלם ללכת דרך המדבר הגדול וגם לנצח במלחמה את כל היוצאים לשטן לקראתם – איך לקו כלם במעוריהם אחרי עבור ששה ימים? כי אין המחלה הזאת מנת כל עוברי דרכים, כי רבבות מחנות צבא עברו בכל הדורות דרכים כמו אלה והלכו ימים רבים (ולא ניוזוקו), וגם לא יעלה על הדעת, כי היה הדבר הזה לפתע פתאום. הן נבצר

(א) זו היא שנת 752 לפנין הרגיל, שנה אחת אחרי בנין רומי – לפי הקבלה.

(ב) בדברי ישוב קרתחדשת. כן הוא בהוצאת הישנה. בהוצאת ניוה: בדבר הכחש הזה

(של אמיון).

המצושה מכל! ואחרי אשר הודיע אותנו אפיון, איש הפלאות הזה, כי הגיעו (אבותינו) לקץ שבעה ימים אל ארץ יהודה, ספר עוד פעם, כי עלה משה אל ההר אשר בין ארץ מצרים ובין ערב, הוא הנקרא סיני ונסתר שם ארבעים יום, ואחרי זאת ירד מן ההר ונתן ליהודים את התורה. ואיך יכלו היהודים להתמהמה ארבעים יום במדבר, במקום ציה וצמאון, ולהגיע בעצם העת ההיא אל ארץ יהודה לקץ ששה ימים? ואמנם בפתרונו אשר נתן לשם השבת הראה המבאר, כי לא ידע בושה או לא היה לו חלק בבניה, כי התיבות „שבו“ (שב) א ו „שבת“ רחוקות מאד אשה מרעותה, כי שבת בלשון היהודים פתרונה מרגעה, מנוחה מכל מלאכה, ושבו — כאשר אומר הוא — מורה בלשון מצרים על כאב המעורים.

ג. אלה הדברים אשר חדש אפיון המצרי על משה ועל יציאת היהודים ממצרים, והתחכם להוסיף על דברי הראשונים. והאם יפלא בעינינו מעשהו זה, כי כתב שקרים על דבר אבותינו ואמר, כי היו ילדי מצרים? אולם הפך הדברים האלה ספר בכזביו על עצמו; הוא נולד באואסיס ב אשר למצרים; ובצדק יאמר עליו, כי היה ראשון לכל המצרים לכחש את מולדתו הנאמנה ואת עמו, וספר על עצמו לשקר, כי הוא איש אלכסנדריה, ובדבר הזה הציג על תועבת עמו. ונראה הדבר, כי קרא בשם מצרים לאנשים אשר שגא אותם ובקש לגלות צרותם, כי לולא חשב אשר המצרים הם נבזים מכל העמים, לא ברח מתוך עמם. כי כל אדם החושב נכבדות על מולדתו מתגאה בה ומתיחש עליה ומוכיח את האנשים, הקוראים את שמה עליהם בלא משפט. והנה אחת משתי אלה חושבים המצרים עלינו: האחת: — שהם רוצים להרים את קנם בכבוד באמרם, כי הם קרובים אלינו, והשנית, שהם אומרים להשפיל את כבודנו בתתם לנו חלק בשמם הרע. אולם באפיון הנכבד הזה אני רואה, כי בחרפות אשר שפך עלינו, רצה לשלם שכר לאנשי אלכסנדריה (היונים) על משפט האזרחים אשר נתנו לו, כי הוא ידע את שנת האנשים האלה ליהודים היושבים בקרבם באלכסנדריה וקבל עליו

(א) Sabbo.

(ב) מקום ידוע במצרים העליונה, בקרבת המדבר, (אואסיס ביוגית: עין-מים אשר בערבה).

לחרף ולגדף את אלה, וכלל בדברי החרפות גם את שאר היהודים כלם, ועל אלה ואלה הרבה כובים לבלי חק.

ז. ומה הם המצשים הנוראים והעוונות אשר מצא (אפיון) ביהודים היושבים באלכסנדריה בכתב השטנה אשר לו? בוא וראה! הוא אומר: "הם כאו מארץ סוריה שישבו על שפת הים שאין לו נמל בקרבת פליטת המשברים". אם בדברים האלה גלה את ערות המקום, הנה חרף את אלכסנדריה אשר אמר עליה לשקר, כי היא מולדתו. כי חלק העיר הזאת אשר לחוף הים הוא טוב מאד למושבו, ואלו כבשו היהודים את המקום בחזק יד ולא גורשו ממנו ברבות הימים, היה זה לאות על גבורתם, אולם (באמת) נתן אלכסנדרוס (הגדול) ליהודים את המקום למושבו ומשפט אחד להם ולהמקדונים. איני יודע, מה היה אפיון אומר, אלו שכנו (היהודים) בקרבת עיר המתים (א) ולא תקצו להם יתד על יד ארמון המלך, הן עד היום הזה מכונה קהלם (ב) בשם המקדונים! אך אלו קרא (אפיון) את אגרות אלכסנדרוס המלך או שם עיניו במכתבי תלמי בן לגוס ומלכי מצרים אשר היו אחריו, וראה את העמוד (ג) אשר הוקם באלכסנדריה ועליו חקוקים המשפטים שנתן ציור הגדול ליהודים, לו ידע את כל אלה — אני אומר — וצרב את לבבו לכתב את הפך הדברים, הלא עשה כאחד הנבלים, ואם לא ידע את כל אלה, הראה בזאת כי הוא נבער מדעת, וכן גם בתמהו על הדבר שקראו להם היהודים האלה בשם אנשי אלכסנדריה (אלכסנדריים) (ד) גלה את חסרון דעתו, כי כל האנשים אשר נקראו אל אחד המקומות לשבת בו, מקבלים את שם מיסד המקום, אף אם נבדלו הרבה אלה מאלה במוצאם, על כן נקראו אחינו היושבים באנטיוכיה, אנשי אנטיוכיה" (ה), כי סילוקוס מיסד העיר נתן להם משפט אזרחים. וכמו כן (היהודים) היושבים באפסוס וביתר מקומות יוניה נקראים בשם האזרחים ילידי המקום, כי את המשפט הזה נתנו להם היוורשים (הדידוכים).

(א) בקצה עיר אלכסנדריה, שכונת החשוכים.

(ב) יוטימוס משתמש במלה היוונית Phyle (שבת).

(ג) בערים רבות היה מנהג לחקק את החוקים והמשפטים על לוח נחשת או על עמוד אבן (זה נקרא ביוונית Stela), אשר הוקם בעיר — (כאן בודאי בשכונת היהודים).

(ד) כמו שהתרגלו לכתב אצלנו: "אלכסנדריים", לאמר אזרחי אלכסנדריה, בשם היחס של

העיר.

(ה) ביוונית Antiocheis.

ובנדבת לבם נתנו הרומאים כמעט לכל איש את הזכות להקרא על שםם (רומאים), ולא לאנשים יהודים בלבד, כי אם גם לעמים שלמים, על כן נקראו האיברים והעמים אשר היה שםם לפנים טורנינים א) וסבינים בשם רומאים. ואם כחש אפיון במשפט אורחים אשר כזה, לא היה לו להקרא בשם „אזרח אלכסנדריה“, כי הוא נולד, כאשר אמרתי למעלה, בלב (בטבור) ארץ מצרים, ואיך היה לאזרח אלכסנדריה, אחרי שלא האמין בכח משפט אורחים הנתון במתנה, כדברים אשר דרש עלינו. והנה למצרים בלבד אסרו הרומאים מושלי העולם לקבל משפט אורחים בכל מקום ב). אולם בגדל נדיבותו אמר (אפיון) לזכות ברבר האסור עליו ונסה להוציא רבה על כל אשר לקח אותו בצדק ובמשפט, כי לא מחסרון תושבים אחרים אסף אלכסנדרוס אל העיר אשר שקד לבנותה רבים מבני צמנו, רק בראותו, כי כל היהודים מצוינים במדות טובות ונפלאים באמון לבם נתן לאחינו את הכבוד הזה, כי נתן אלכסנדרוס כבוד לעמנו, וכן כתב הקטיוס, בספרו עלינו, כי התהלכו היהודים לפניו (לפני אלכסנדרוס) בישר ובאמון, ועל כן הוסיף על נחלתם את ארץ שמרון ועשה אותה חפשית מכל מס. וכאלכסנדרוס כן חשב גם תלמי בן לגוס על היהודים היושבים באלכסנדריה, כי הפקיד בידיהם את מבצרי מצרים, בדעתו אשר ישמרו עליהם באמונה ובגבורה, וכאשר כבש את קיריני ורצה להכין את מלכותו גם ביתר ערי לוב, שלח אליהם אנשים יהודים לשבת. והמולך אחריו תלמי הנקרא פילאדלפוס שלח להשי את כל העבדים מקרב אחינו הנמצאים ברשותו, ולא זו בלבד, כי הוסיף גם להצניק להם כסף כפעם בפעם. וגדולה מזו: נמשו חשקה לדעת את חוקינו ולקרא את ספרי קדשנו, ועל כן שלח [אל ירושלים] ובקש לשלח אליו אנשים למען יתרגמו לו את ספר התורה, ולא צוה על אחד העם לנצח על העבודה למען יכתבו הדברים היטב, רק מלא את ידי דימיטריוס איש פלירוס ואנדראס ואריסטאוס להשיג על הדבר. הלא הם דימיטריוס, אשר עלה על כל בני דורו בחכמה ובדעת, ושני חבריו שומרי ראש המלך הנאמנים. והן לא חשקה נמשו

א) הרומאים קראו להם: אטרוסקים (Etrusci).

ב) לרבות אלכסנדריה, שנחשבה לעיר יוגית — כן נראה מדברי יוסיפוס.

להכיר את תורתנו ואת חכמת א) אבותינו, לו בזה בלבו את האנשים ההולכים בדרך אלה, ולא הרבה להשתומם להם.

ה. ומציני אפיון נצלם, כי כמעט כל מלכי אבותיו המקדונים ב) יעצו טובה עלינו, כשכבש תלמי השלישי המכונה „פועל טוב“ א) את כל ארץ סוריה ביד חזקה, לא הקריב זבחי תודה על נצחונו לאלהי מצרים, רק סר אל עיר ירושלים והביא זבחים רבים לאלהים כמשפטי חוקינו וגם הרים מתנות (לביית המקדש) כמדת נצחונו. ותלמי פילומיטור ואשתו קלאפטרה נתנו את כל מלכותם בידי היהודים וראשי כל צבאותיה היו חוגיו ודוסתאי היהודים, אשר נתן אפיון את שמותיהם לצחוק תחת אשר היה עליו להשתומם על מעשיהם ולא לעשות עליהם חרפה, רק להחזיק להם טובה, כי הצילו את עיר אלכסנדריה, אשר לקח לו שם בידי משפט אורה, כי בעת אשר נלחמו אנשי אלכסנדריה בקלאפטרה והיו עתידים לאחרית רעה, כרתו אלה (ראשי הצבא היהודים) ברית שלום והשביתו את מלחמות האחים (מקרב הארץ). „אחרי זאת“ – הוא כותב – „עלה חוגיו על העיר בחיל מוער ומרמוס מלאך הרומאים נמצא אז בקרב העיר“. ואני אומר, כי היטיב חוגיו לעשות בצדק ובמשפט, כי תלמי המכונה פיסקון יצא מקיריני אחרי מות אחיו תלמי פילומיטור ורצה לגרש את קלאפטרה ד) ואת בני המלך מכסא המלוכה, למען אשר יקח את המלכות לעצמו בלא משפט, ועל כן יצא אליו חוגיו להלחם בו בעד המלכה קלאפטרה ולא הסיר את חסדו ואמונתו מעם המלכים גם בעת צרה. ואלהים היה עד צדקו לעיני כל, כי כשאמר תלמי פיסקון בלבו לצאת למלחמה על חוגיו ועל צבאו תפש את כל היהודים היושבים בעיר עם טפם ונשיהם והפשיטם ערומים ושם אוחם בכבלים והשליך אותם לפני הפילים, למען יהיו לברות לשניהם ויאבדו מארץ חיים. ולדבר הוה השקה את החיות

א) המהבר כתב כאן „פילוטופיה“.

ב) זה נכתב בלעג, כי לא היה אפיון מקיוני.

ג) כן נקרא בכתבות הכנעניות הצידוניות (פועל טוב), תרגום מדויק של הכנוי היוני

.Eueryetes

ד) כאן נוסק המקור היוני, ובכל הוצאות הספר נשלם החסרון על פי התרגום הרומי העתיק

(של קסיודורוס).

לשכרה. אך לא כאשר חשב כן היתה! כי הפילים עזבו את היהודים המוצגים למוֹלם והתנפלו על אוהבי המלך וטרפו רבים מהם. ואחרי הדברים האלה ראו עיני תלמי חזון-אימה, אשר מנע אותו מעשות רעה לאנשים האלה. וגם פילגשו היקרה עליו, אשר קראו לה אלה בשם איתקי, ואֵלה בשם הירניא) קלתה את פניו לבלתי עשות מעשה רשע כזה והוא נצטרך אליה ונחם על הדברים אשר עשה ואשר עלה בלבו לעשות. ובצדק קבלו עליהם היהודים היושבים באלכסנדריה לחג את היום הזה [בכל שנה ושנה] ב, כי בו ראו עין בעין את ישועת אלהים. אולם אפיון המוציא דבה על כל ערב את לבו לשית חטאת על היהודים אשר נלחמו בפיסקון, תחת אשר היה עליו להלל אותם. הוא זכר גם את קלאפטרה המלכה האחרונה לבני אלכסנדריה, וכאלו הוא מתרעם עלינו, כי שלמה לנו רצה חלף טובותינו, תחת אשר היה עליו להוכיח את האשה הזאת, אשר לא נבצר ממנה כל עול וכל מעשה רשע, על כל אשר עוללה לקרובי משפחתה ולבעלה ולכל אוהביה ולכל הרומאים בכלל ולמושלמים אנשי חסדה בפרט, היא האשה אשר המיתה במקדש גם את ארטיגואי אחותה על לא עול בכפה, ובנכליה המיתה את אחיה ונצלה את [עדי] אלהי אבותיה ואת קברות אבותיה, היא אשר קבלה את המלוכה מציור וערבה את לבה למרד ביורשו) וצדה את לב אנטוניוס בנאפופיה והפכה אותו לשנא את מולדתו, וגם פתתה אותו לבגוד באוהביו, והדיחה רבים מכסא המלוכה ורבים הסיתה בשגעונה לעשות מעשי רעה. ולמה לי עוד להאריך דברים? הן גם את אנטוניוס עצמו עזבה במלחמת היס, אותו — את בעלה, אבי הבנים אשר ילדה, ואֵלצה אותו לנשש את צבאו ואת ממשלתו יחדו וללכת אחריה. ולאחרונה כאשר נכבשה אלכסנדריה בידי ציור (אוגוסטוס) התעיבה עלילה וחשבה להציל את נפשה בהמיתה את כל היהודים ביריה, כי התמכרה להרשיע לכל ולבגוד.

א) Hirene (בהוצאה הישנה Irene).

ב) זה חג מוריס של מצרים (כל המעשה הובא בספר המכבים הרביעי — אחד הספרים החיצוניים שנכתבו במצרים).

ג) לאמר: בציור אוקטיוניוס, הוא הקיסר אוגוסטוס.

בכל [א] והנה היא קבלה את גמול רשעתה בצדק ולנו היה ציור הגדול לעד, כי יצאנו לעזרתו באמונה ונלחמנו לו במצרים, וגם מוצתת הזקנים (הסינט) (הודיעה את צדקתנו) במקודות אשר הוציאה ואף מכתבי הקיסר אוגוסטוס העידו את מעשינו הטובים. וטוב היה, לו הביט אפיון אל הכתבים האלה ובחן את המקודות אשר הוציאו מדור לדור אלכסנדרוס (הגדול) וכל מלכי בית תלמי, והמשפטים הנתונים לנו מטעם מוצתת הזקנים (הרומאים) ומטעם מושלי רומא הגדולים. (והתחשב לך אשר לא לכבוד הוא לנו הדבר, שספר עלינו אפיון, כי בעתותי רעב אין להם חטים עולה על שלחן היהודים). ואם באמת לא יוכל גרמניקוס (ג) לחלק את הלחם בצדק לכל יושבי אלכסנדריה, הנה הדבר הזה מלמד, כי היה אז שדפון ומחסור לחם, ואין בו כדי להראות את אשמת היהודים. ואמנם על הדברים אשר חשבו כל המושלים (קיסרי רומא) על היהודים היושבים באלכסנדריה ידועים לכל, כי גם חלוקת לחם החטים לא הוצאה מידיהם, כאשר לא הוצאה גם מידי יתר יושבי אלכסנדריה, וגם שמרו להם המושלים את הבטחון אשר בטחו בהם המלכים (מלכי בית-תלמי) לפנים, ועל כן הפקידו בידם את משמר היאור ולא חשבו מעולם, כי אין היהודים ראויים לדבר הזה.

ו. ומלבד זאת הוא (אפיון) אומר: אם באמת הם (היהודים) אזרחי הציר - מדוע אינם עובדים את האלהים אשר לבני אלכסנדריה? ועל זאת אשיבהו: אם מצרים הנכם - למה תלחמו איש באחיו מלחמה רבה ולא תוכלו להשלים יחדו בדברי אמונתכם? (ד) והאם בגלל הדבר הזה אין אנחנו קוראים לכם בשם מצרים - או בשם בני אדם בכלל - יען אשר אתם מגדלים ביגיעה רבה את החיות הרעות צוררות בני-האדם - תחת אשר אנחנו הננו עם אחד כלנו יחד? ואם אתם המצרים כה נפרדתם בדעותיכם,

(א) כאן נכנס פסוק אחר שלא במקומו (בכל ההוצאות) ורבים מן המתרגמים העבירוהו למקום אחר, ועשיתי כמוהם.

(ב) הפסוק המוסגר נמצא במקור למעלה שלא במקומו.

(ג) גרמניקוס בן דרווס בנו חורגו של הקיסר אוגוסטוס. הוא בא אל אלכסנדריה בשנת

בצרת וחלק לחם לבני המקום.

(ד) במצרים היו אלילים רבים ושונים בכל מדינה ומחוז.

מה לכם לתמוה על האנשים אשר באו מארץ נכריה או אלכסנדריה, כי הם שוטרים זמן רב כזה על חוקיהם אשר היו להם מראשית ימיהם? ועוד הוא שם עלינו עלילות מרד ומריבות, ואילו גם צדק בדבריו אלה על קהל היהודים אשר באלכסנדריה — מדוע אינו פוקד את העון על כלנו יחד? הלא ידוע הדבר אשר ברית שלום שולטת בקרבנו. וקרוב מזה להכיר, כי מפני המדנים הם יושבי אלכסנדריה (הגויים) הדומים לאפיון. הן כל העת אשר היו יושבי העיר יונים ומקדונים משלו בה, לא היתה כל מריבה ביניהם ובינינו, כי נתנו לנו ללכת בחוקינו הישנים. אולם כאשר גדל בקרבם מספר המצרים בעתותי מבוכה פשה גם הנגצ הזה בהם, כי הגה עמנו נשאר בעצם סהרתו א), ורק מן האנשים האלה (המצרים אשר התישבו באלכסנדריה) נפתחה הרעה הזאת, כי חסרו את המדות הטובות אשר למקדונים נאמני הלב, ואת החכמה אשר היא נחלת היונים, ולעומת זאת החזיקו בכל המדות הרעות אשר למצרים ועוררו עלינו את שנאתם הישנה. ואמנם נהפוך הוא דבר הטענות שהם טוענים עלינו, כי בעוד אשר רבים מהם לקחו להם משפט אזרחים בעיר הזאת אשר לא כדת — קראו בשם נכרים לאלה האנשים (יהודי אלכסנדריה) אשר קבלו כלם את הזכות הזאת (להקרא בשם אזרחים), וזה ידוע לכל. הן גלוי הדבר, כי אף אחד מן המלכים (מלכי בית תלמי) לא נתן למצרים את משפט אזרחי העיר הזאת, ואף לא אחד המושלים (הקיסרים), אולם אותנו הביא אלכסנדרוס אל העיר, והמלכים הרחיבו את זכותינו והרומאים מצאו חפץ בנו בשמרם על משפטנו כל הימים, על כן נסה אפיון לבטל את משפטנו, באמרו כי אין אנו מציגים את צלמי (המושלים) המושלים (הקיסרים), כאלו לא ידעו הם (המושלים) את הדבר והיו זקוקים לעזרת אפיון, תחת אשר היה עליו להשתומם על ארך רוח הרומאים וענתם, על אשר אינם מאלצים את העמים הנכנעים תחתיהם לעבר על חוקי אבותיהם, רק מקבלים מהם את הכבוד אשר אלה רוצים לתת להם על פי דתם וחוקיהם, כי אין להם חפץ בכבוד הנתון להם באנס ובחזק יד. אמנם היונים ועוד גויים אחדים מאמינים, כי דבר יפה הוא להציג צלמים, והם ששים אלי גיל בעשותם

א) אשר גם לתרגם: נשאר בתומו — לאמר: נקי מכל דברי האשמה.

ב) Imagines ביונית. על הרוב נעשו הצלמים מעשה.

להם פסילי תמונות אבותיהם ונשיהם ובניהם, ויש לזקחים גם תמונות אנשים, אשר אינם קרוביהם, ואף נמצאו ביניהם העושים כזאת לעבדיהם הנאמנים. והישלל הרבר, כי הם נותנים את הכבוד הזה גם לאדונים ולמושלים? אולם המחוקק אשר לנו אסר עלינו לעשות כל תמונה. והוא לא רצה בזאת להגבא לנו, כי לא נכבד את ממשלת הרומאים, רק בזה את הדבר הזה אשר הוא ללא תועלת לאלהים ולאדם, וחשב כי התמונות אשר אין בהן רוח חיים הן שפלות מכל דבר אשר נשמת חיים באפיו, קל וחמר מאלהים א). לעומת זאת לא אסר עלינו המחוקק לכבד בדרכים אחרים את האלהים ואחריו גם את האנשים הטובים, ואלה הם הדרכים אשר בהם אנחנו מרבים לכבד את המושלים ואת עם הרומאים, כי לכבודם אנחנו מקריבים זבחי תמיד ומדי יום ביומו אנחנו מקדישים את הזבחים האלה מכסף הצבור אשר ליהודים כלם, ועוד גדולה מזאת, כי אין אנחנו מביאים זבחים אחרים מכסף הצבור, ואף לא בעד שלום בנינו, ורק למושלים לבדם אנחנו נותנים את הכבוד הזה אשר לא נעשה כמוהו לאחד מבני האדם. הדברים האלה מספיקים בכלל כנגד אפיון בטענותיו אשר טען על עיר אלכסנדריה.

ז. ואולם אני תמה גם על האנשים, אשר נהנו יסוד לעלילות אפיון אלה, הם הוסידינויוס ואפולוניוס מולון, כי גם הם שתו עלינו חטאת על אשר אין אנו נותנים כבוד לאלים שהם חפצים ביקרם, ותחת זאת לא חשבו להם לעון בטעלם שקרים ובבדותם, חרפות מוזרות על מקדשנו. ואף כי לא נאה מאד לבני-חורין לדבר שקר כל שהוא, ועל אחת כמה וכמה להוציא קזבים על היכל אלהים קדוש ונורא כזה, אשר יצא שמו בכל העמים, אפיון ערב את לבבו לספר, כי בחביון המקדש הזה הציגו היהודים ראש חמור והם נותנים לו כבוד אלהים ומרוממים אותו באמונה רבה. ועוד הוסיף, כי נצלם הדבר הזה (ראש החמור) בעת אשר הוציא אנטיוכוס אפיפנוס את שלל ההיכל ומצא שם את הראש (של החמור) מעשה זהב כלי, וכסף רב מחירו. ועל זאת אניד בראשונה: אלו נמצא כדבר הזה בקרבנו, הנה לא לאיש

(א) על פי הוצאת גיזה. בהוצאה הישנה: ,וחשב, כי התמונות הן שפלות מכל דבר אשר נשמת חיים באפיו, קל וחמר מאלהים אשר אין בו נשמה. וכבר התחבטו רבים בדברים האלה, ויש מי שבאר, כי כיון האחר למה שאין רוח האלהים בבחינת נשמת האדם או יתר בעלי החיים.

מצרי המשפט לחרף אותנו, כי במה נגרצ חלק החמור מחלק עכברי-פרעה ותישים ויתר החיות אשר נחשבו לאלהים בעיני בני עמו? ושנית אשאלהו (את אמיון): איך לא הבין, כי המעשים שופכים בוז על כל שקריו המתמיהים? הן תורה אחת היתה לנו כל הימים, ובדרכה אנו הולכים בלי-סוף א, ואף כי צרות רבות מצאו את עירנו, כמו שמצאו גם את ערי יתר העמים, והצדיק ב) פומפיוס מגנוס וליציניוס קרטוס — ובימינו אלה גם טיטוס קיסר — התגברו עליה במלחמה ותפשו את בית המקדש [ובאו בו], ואף אחד מהם לא מצא שם כדבר הזה, רק עבודת אלהים שהורה. כדבר הזה לא נוכל לאמר על עבודת אלהים אשר ליתר העמים. ואמנם אנטיוכוס אשר נתן את בית המקדש לבו לא עשה זאת בצדק, רק מאהבת בצעו מלאו לבו לעולל כה, כי לא היה אויב לנו ורק התנפל עלינו, על צורריו ובני בריתו, ולא מצא שם (במקדש) דבר אשר היה בעיניו לצחוק, על זאת מצידים סופרים רבים ואנשי-מצלה, כמו פוליביוס איש מגלושוליס וסטרבון איש קפודיקא, ניקולאוס איש דמשק גם טימגניס וקסטור כותב העתים ואפולודורוס, כלם מספרים מה אחד, כי אנטיוכוס היה זקוק לכסף, ועל כן הפר את ברית שלומו עם היהודים ונצל את בית-המקדש, אשר היה מלא כלי זהב וכסף. ועל אפיון היה להתבונן בדרכי הסופרים האלה, אך באמת היה לבו כלב החמור, וכמו כלב לא ידע בשת, — כמו כלב אשר דרך המצרים לתת לו כבוד אלהים! כי חוץ מדבר זה לא נמצא שום טעם לדברי שקריו (של אמיון). הן אנחנו היהודים אין אנו נותנים כבוד לחמורים, וגם אין אנחנו מאמינים בכחם (בממשלתם), כדרך המצרים הנותנים כבוד לתנאים ולנחשים, ולעת אשר ישכו אותם הנחשים והתנאים וטרפו את בשרם — למאושרים בארץ יקשבו, כי זכו להאסף אל האלהים. ואמנם משפט החמורים אצלנו הוא כמשפטם אצל כל האנשים הנבונים — לשאת ולסבל את המשא העמוס עליהם. ואם יאכלו את התבואה בעלותם אל הגרן או ישטו מעל הדרך אשר

א) לאמר: את התורה אנחנו מקימים למעלה מכל גבול. ואולי כון המחבר כאן לעתיה, לאמר: בכל הדורות, עד אין סוף נלך בחוקי התורה.

ב) Pius, כן בתוצאת גויה, והכוונה לאנטיוכוס VII סידס הנקרא גם הצדיק (Eusebes) שכבש את ירושלים בימי יוחנן הירקנוס. ובתוצאה הישנה Theos ואין לו שום מובן, כי לא שמענו על מלך הנקרא, תאוסי (כמו אנטיוכוס השני), כי כבש את ירושלים.

צֹוּ לַלַּכַּת בּוֹ, הִנֵּה מִנֵּת חֶלְקִים מִהַלְמוֹת וּמְכוֹת נֶאֱמָנוֹת, כִּי הֵם מִשְׁרָתִים (עֲזוּרִים) מוֹעִילִים לָנוּ בַעֲבוּרַת הָאֲדָמָה. וְאִמָּנִם אֲפִיּוֹן הָיָה נִבְעַר וְחֹסֵר תְּבוּנָה מִכֹּל הָאֲנָשִׁים בַּחֲבָרוֹ אֶת דְּבָרֵי הַשְּׁקָרִים אוֹ הַחֵל לְסַפֵּר מַעֲשֵׂה וְלֹא הָיָה לֹאֵל יָדוֹ לְהַשְׁלִיטוֹ, עַל כֵּן לֹא הִצְלִיחַ אָף בְּאַחַת הַחֲרָפוֹת אֲשֶׁר הֵמִיט עָלָינוּ.

ה. וְאֲפִיּוֹן הוֹסִיף עוֹד סִפּוֹר אֶחָד עַל דְּבַר הַיּוֹנִים, וְכֵל הַסִּפּוֹר מֵלֵא שְׂקוּצִים עָלֵינוּ, וְדִי לְאָמַר עָלָיו כְּדֹבְרִים הָאֵלֹהִים: כֹּאשֶׁר יִרְצֶה אִישׁ לְדַבֵּר עַל דְּרָכֵי צְדָקָה וִירַאת אֱלֹהִים, לֹא יֵאוֹת לוֹ לִשְׁכוֹת, כִּי קֵל יוֹתֵר עוֹן הַטְּמֵא הַבֵּא אֶל הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹן הַמַּחֲסֵא דְבָרֵי תוֹעֵבָה עַל כֹּהֲנִים מִשְׁרָתֵי אֱלֹהִים. אָכֵן גְּדוּלָּה הִיא חֶשֶׁק הָאֲנָשִׁים הָאֵלֹהִים*) לְמַד זְכוּת עַל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר חֵלֵל אֶת הַקֹּדְשִׁים מֵרִצּוֹנָם לְכַתֵּב דְּבָרֵי צְדָק וְאִמַּת עָלֵינוּ וְעַל מִקְדְּשֵׁנוּ. כֹּל חֶפְצִים הֵיחָד עַל אֲנִטְיוֹכוֹס^ב) וְלִכְסוֹת עַל עוֹן מַעֲלֵוֹ בַקֹּדֶשׁ, וְעַל כֵּל חַתּוּעֵבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה לְעַמּוֹ מִמַּחֲסוֹר הַכֶּסֶף, וְעַל כֵּן הוֹסִיפוּ עָלֵינוּ עוֹד עֲלִילוֹת שְׁקָרִים, אֲשֶׁר יִדּוּבֵר בָּהֶן בַּעֲתִיד. וְהִנֵּה אֲפִיּוֹן הִיא לְנִבְיֵא חֲבָרִיו^ג) וְסִפּוֹר, כִּי אֲנִטְיוֹכוֹס מֵצֵא בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ מִטָּה וְאִדָּם שׁוֹכֵב עָלֶיהָ, וְלִפְנֵי שֶׁחֶן מֵלֵא דָשֵׁן מִבֶּשֶׁר דָּגַת הַיָּם וּבִהַמַּת הָאָרֶץ וְעוֹף הַשָּׁמַיִם. וְנִבְהַל לְמַרְאֵה זֶה, וְהָאִישׁ הַשׁוֹכֵב חָרַד לְקִרְאת הַמֶּלֶךְ בְּבוֹאוֹ וְרָאָה אֶת פְּנֵי כַמְחִישׁ יִשׁוּעָה רַבָּה וְנִפְלַל לְרַגְלָיו וּפְרַשׁ אֵלָיו אֶת יָמֵינוּ וּבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לְקַרֵּא לוֹ דְרוֹר. וְהַמֶּלֶךְ צוּה לוֹ לִשְׁבֹּת וְלִסְפֹּר לוֹ, מִי הוּא וְלִמָּה הוּא שׁוֹכֵן בְּמִקוֹם הַזֶּה וּמָה הוּא דְבַר הַמַּטְעָמִים הָאֵלֹהִים, וְהָאִישׁ סִפֵּר לוֹ בְּכַף וּבְדַמְעוֹת וּבִילָלָה אֶת צִרַת לְבָבוֹ, וְאָמַר כִּי הוּא אִישׁ יוֹנִי, וּבְעִבְרוֹ בְּמַדִּינָה הַזֹּאת לְמִצּוֹא לוֹ מַחִיָּה, גִּזְלוּ אוֹתוֹ מִתַּאֲם אֲנָשִׁים נִכְרִים וְהוֹלִיכּוּ אוֹתוֹ אֶל הַהִיכָל הַזֶּה וְסָגְרוּ עָלָיו וְאִין אִישׁ רֹאֵה אֶת פְּנֵיו, רַק מִטְטָמִים אוֹתוֹ בְּכֹל מֵאֲכַל תְּאוֹה. וְלִרְאִשׁוֹנָה שָׂמַח עַל הַחֲסִידִים הָאֵלֹהִים אֲשֶׁר לֹא פָלַל לָהֶם, וְאַחֲרֵי כֵן הַחֵל לְחַשֵּׁד בְּדַבְרֵי, וְלֵאחֲרֵיכֵן אַחֲזָה בְּשֵׁרֵי פְלִצוֹת; לְסוֹף שֶׁאֵל אֶת פִּי הַמִּשְׁרָתִים הַנִּגְשִׁים אֵלָיו שֵׁרֵשׁ הַדְּבַר,

(א) הַכּוֹנֵה לְסוֹפְרִים הַנּוֹכְרִים בְּרֵאשׁ פֶּרֶק ז' (פּוֹסְדִינּוּס וְאַפּוֹלוֹנִיוֹס מוֹלֹן, וְאֲפִיּוֹן עָמֵם).
 (ב) כֵּן בְּחֻצּוֹת גִּיזָה. בְּחֻצּוֹת הַיִּשּׁוּעָה; לְעִשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְאֲנִטְיוֹכוֹס, (לְמִצּוֹא חֵן בְּעִינָיו).
 וּמִכִּיּוֹן שֶׁלֹּא חָיו הַסּוֹפְרִים בְּנֵי דְרוֹר, מִשְׁמַשׁ זֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲבָרָה.
 (ג) לְאָמַר: רֵאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּשֵׁמֶם, הַמְפָרְסֵם אֶת דְּבָרֵיהֶם (שְׂמוֹשׁ יוֹסִיפּוֹס בְּמֵלֶּה, נִכְיֵא^א Propheta) כִּיּוֹן דּוֹמֵה קֶצֶת לְעִשׂוֹן הַמִּקְרָא: ,וְאַהֲרֵן אַחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאךָ" (שְׁמוֹת ז', א').

ושמע מהם, כי יש חק געלם ליהודים ועל פי החק הזה הם מכלכלים אותנו. כי את החק הזה קבלו עליהם מקרוב לפני שנים אחדות, הם תופשים איש יוני הבא מארץ נכריה ומפטמים אותו שנה שלמה, ואחרי זאת הם מוציאים את האיש אל אחד היערות וממיתים אותו בזבחם אותו לקרבן על פי משפטיהם ומנהגיהם, וטועמים ממעיו ונשבעים איש לרעהו על בשר זבח היוני לנטר שגאה ליונים כל הימים, ואחרי הדברים האלה הם משליכים את עצמות הנהרג אל אחד הפחתים. ואפיון הוסיף לספר, כי אמר האיש (לאנטיוכוס), אשר עוד ימים מספר נשארו לו לחיות והתחנן אליו לתת כבוד לאלהי היונים ולהפיר את עצת היהודים הצמאים לדמו^א) ולמלט אותו מן הרעה המוצאת אותו. — והנה המעשה הזה אינו עלילה נוראה המלאה שקרים בלבד, כי אם גם רשע אכזר? על כל גדותיו, ובכל זאת אין בו כדי לנקות את אנטיוכוס מעון חלוף הקדש, כאשר אמרו בלבם האנשים האלה בכתבם את הדברים לעין כבוד שמו. הן לא ידע אנטיוכוס את הדבר הזה לעת אשר גמר לעלות על המקדש, ורק בבואו שמה מצא דבר אשר לא פלל לו כאשר הודו אלה (הסופרים) בפייהם^ב). על כן חטא בזדון ועשה תועבה, ועל כרחם (של הסופרים האלה) היה איש אשר לא האמין באלהים. ואת המשפט הזה גוזרים עליו גם דברי השקרים הרבים אשר יקל מאד להכחישם מעצם המעשים, כי הנה דתינו שונות לא מדתי היונים בלבד, כי עוד הרבה יותר מדתי המצרים ועוד עמים רבים, והיש גוי וממלכה אשר לא באו משם אנשים להתגורר בארצנו, ומדוע רק על היונים לבדם קשרנו קשר לחדש את הברית בדמם השפוף? ואיך יתכן הדבר, כי כל היהודים יאספו אל הקרבן הזה, ובמעשים (של הנרצח) יהיה כדי טעם רבבות אדם, כאשר ספר לנו אפיון? ומדוע לא כתב (אפיון), מי היה האיש הנמצא הזה ולא קרא לפנינו את שמו? ולמה לא שלח אותו המלך אל מולדתו ברב יקר?—הן אלו מצאה ידו לעשות כדבר הזה, יצא לו שם איש ירא אלהים ואוהב גדול ליונים, ובוה רכש לו את עזרת היונים כלם, משנאתם הגדולה

(א) תרגמתי באופן חפשי את דברי המקור המסורפלים: בהוצאה הישנה: „לירא (לכ) את אלהי היונים ולהתגבר בדמו על נכלי היהודים“. בהוצאת גיחה: „לבוש סמני אלהי היונים ומפני נכלי היהודים העושים חיל (מנצחים) בדמו וכי“.

(ב) השטק המוטגר חסר בהוצאה הישנה,

לִיהוּדִים? אִלֵּם אַעֲזֹב נָא אֶת הַדְּבָרִים, כִּי לֹא בַדְּבָרִים וְרַק בַּמַּעֲשִׂים יִסָּר פְּתֵי חֶסֶד לְבַב. הִנֵּה כֹל אֲשֶׁר רָאָה אֶת בַּיִת מִקְדָּשֵׁנוּ בְּבִנְיָנוּ, יָדַע אֶת תְּכוֹנֹתוֹ וְאֶת טְהַרְתּוֹ קְדוּשָׁתוֹ, אֲשֶׁר נִחְשְׁבָה לְחַק וְלֹא יַעֲבֹר, כִּי אַרְבַּע חֲצוֹת (עֲזוֹרוֹת) בַּמִּקְדָּשׁ מִסְבִּיב, וּבְכָל חֶצֶר וְחֶצֶר נִמְצְאָה מִשְׁמַרְתּוֹ מִיּוֹחֵדָה לֵה לְבָרָה א) עַל פִּי הַחֶק הַקְּבוצִי. לְכָל אָדָם הָיָה מוֹתָר לְהִכְנֵס אֶל הַחֶצֶר הַחִיצוֹנָה (עֲזוֹת הַנִּכְרִים) גַּם לְנִכְרִים, וְרַק עַל הַנְּשִׁים הַנִּידוֹת נֶאֱסָר לְדָרוֹךְ בְּקִרְבָּה. אֵל הַחֶצֶר הַשְּׂנִית (עֲזוֹת-נְשִׁים) בָּאוּ כָל הַיְהוּדִים הַגְּבָרִים וְהַנְּשִׁים, הַטְּהוּרִים מְכַל טוֹמְאֵת הַגּוֹף, וְאֵל הַחֶצֶר הַשְּׂלִישִׁית (עֲזוֹת יִשְׂרָאֵל) בָּאוּ רַק הַזֹּכְרִים מִקְרֵב הַיְהוּדִים, אֲשֶׁר הָיוּ טְהוּרִים וְהִתְקַדְּשׁוּ, וְאֵל הַחֶצֶר הַרְבִּיעִית (עֲזוֹת הַכֹּהֲנִים) בָּאוּ הַכֹּהֲנִים הַלְּוִיִּים אֶת בְּגָדֵי הַכְּהוּנָה, וְאֵל הַדְּבִיר (קֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים) בָּאוּ רַק הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים בְּבִגְדֵי הַקְּדוּשָׁה אֲשֶׁר לָהֶם לְבַב. וְכָל עֲבוֹדַת הַקְּדוֹשׁ הִיָּתְהָ קְבוּעָה מֵרֵאשִׁי, וּבִסְדֵּר הָיוּ הַכֹּהֲנִים בָּאִים אֶל הַמִּקְדָּשׁ בְּזִמְנָם, כִּי חֶק הָיָה לָהֶם לָבוֹא אֶל הַמִּקְדָּשׁ לְפָנֹת בְּקָר אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִפְתַּחוּ שַׁעֲרָיו, וְלִהְיֶיב שָׁם אֶת הַזֹּבְחִים וּפְעַם שְׁנִית בָּאוּ שָׁמָּה בַּחֲצוֹת הַיּוֹם, וְאַחֲרָיו כֵּן נִסְגְּרוּ שַׁעֲרֵי הַמִּקְדָּשׁ. וְגַם אֲסוּר הָיָה לְהֵבִיא אֶל הַמִּקְדָּשׁ (תְּהִיכָל) כָּל כְּלֵי, רַק נִמְצְאוּ בּוֹ כְּלֵי הַקְּדוֹשׁ הַמוֹנַחִים שָׁם (תְּמִיד), הַמְּזֻבָּח וְהַשֶּׁלֶחַן (וְכֵלֵי הַקְּטֹרֶת ב) וְהַמְּגוֹרָה, הַכְּתוּבִים כֻּלָּם בַּסֵּפֶר הַתּוֹרָה, וּמִלְבַּד אֵלֶּה לֹא הָיוּ כָּל סוּדוֹת וְתַעֲלוּמוֹת וְלֹא נַעֲשׂוּ דְבָרֵי סִתְרִים בְּקֹדֶשׁ, וּמַעֲוָלָם לֹא נַעֲשָׂה מִשְׁתָּה בְּהִיכָל לְפָנִים. עַל כֵּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲמַרְתִּי יַעֲזִידוּ כָּל בְּנֵי עַמְנוּ פֶּה אֶחָד, וְגַם הַמַּעֲשִׂים מוֹכִיחִים עֲלֵיהֶם, וַיַּעַן אֲשֶׁר נִמְצְאוּ אַרְבַּע ג) מִשְׁפָּחוֹת כְּהוּנָה וּבְכָל אַחַת מִשְׁפָּחוֹת הָיוּ חֲמֵשֶׁת אֲלֵפִים אִישׁ וְעוֹד יוֹתֵר, הָיוּ הַכֹּהֲנִים מִשְׁרָתִים בַּמִּקְדָּשׁ בַּיָּמִים הַקְּבוּעִים. לָהֶם, וְכֹאֲשֶׁר זָבַר זִמְן מִשְׁמַרְתָּם מֵלֵאז חֲדָשִׁים אֶת מְקוֹמָם וּבָאוּ לְהִקְרִיב אֶת הַזֹּבְחִים וְהַתְּאֲסִפוּ בַּמִּקְדָּשׁ בַּעֲצֵם הַיּוֹם וּלְקַחוּ אֶת הַמִּפְתָּחוֹת מִיַּד הַקּוֹדְמִים לָהֶם, וּקְבִלּוּ מֵהֶם גַּם אֶת כָּל הַכֵּלִים בַּמִּסְפָּר, וְכֵל דְּבַר מֵאֶחָד וּמִשְׁקָה לֹא הִבִּיאוּ אֶל הַמִּקְדָּשׁ.

א) הַכּוֹנֵה, כִּי בְּכָל אַחַת הָעֲזוֹרוֹת נוֹהָגִים דִּינִים מִיּוֹחֵדִים.

ב) turibulum, כַּף הַקְּטוֹרֶת? וְאוֹלֵי הַכּוֹנֵה לְמִזְבֵּחַ הַזֶּה, בְּאוֹמֵן זֶה הַמְּזֻבָּח הָרֵאשׁוֹן נִשָּׂא

מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה הַעוֹמֵד מִחוּץ, לְפָנָיו שַׁעַר הַהִיכָל.

ג) הַמִּסְפָּר, אַרְבַּע מִתְמִיָּה, וְכִנְרָאָה צ"ל עֲשָׂרִים וָאַרְבַּע, לֵאמֹר כִּי־ד מִחֲלֻקַּת הַכּוֹנֵה

וְהַמִּשְׁמָרוֹת.

וגם אסור היה להקריב דברים כאלה (אוכלין ומשקין) אל המזבח, מלבד אלה שהוכנו למען הובחים (המנחות והנסכים), ומה נזכר עוד לענות באפיון אשר לא חקר את כל הדברים האלה רק הגיש לנו דברי בדים אשר לא יאמנו כי יסופרו? [חרפה וכלמה! המבאר הזה קבל עליו לספר לנו דברי הימים לאמתם א], וידע את עבודת בית מקדשנו, ולא זכר אותה, ותחת זאת בדא לו מעשה באיש יוני הנאסר במקדש ודבר בלחם סתרים ומטעמים רבים ונעימים וגם מעשה בעבדים ב) הבאים אל המקום, אשר לא דרכה שם גם רגל נכבדי היהודים שלא יצאו משבט הכהונה, אלה הם דברי שקרים לשמם הכתובים ברשע ובזדון למען הולין שולל את האנשים, אשר לא ירצו לחקר דבר אמת. בדברים האמורים למעלה, בדברי נבלה אשר אין כמוהם לרוצ, נסו האנשים האלה להבאיש את ריחנו.

ט. ואפיון עוד לעג לנו בצחוק צדיק תמים והוסיף על שקריו את דברי מנסיצס ג) הוא אמר, כי ספר האיש ההוא אשר בעת המלחמה הארוכה בין היהודים ובין האדומים, בא אל היהודים מאחת ערי אדום ד) הנקראה דאר איש מעובדי אפולון — שקרא את שמו זביד — והבטיחם לתת בידם את אפולון אלהי האור, כי יבוא האל הזה אל בית המקדש (אם יעלו כלם שמה. וכל המון היהודים האמינו לדבריו ה). וזביד עשה לו מכונת עץ ושם אותה לעצמו מסביב וקבעו ו) בה נרות בשלש שורות וכה בא ויצא, עד אשר נראה בעיני העומדים מרחוק כדמות כוכב ז) ההולך על הארץ, והיהודים

א) כן בהוצאת ניוה, בהוצאה הישנה: „חרפה וכלמה שלא יכול המבאר לתת לנו דברי הימים לאמתם“.

ב) כן בהוצ' ניוה, כלומר „משרתים“ (אלה שנבגשו אל היוני בהיכל). בהוצאה הישנה: באנשי-אין.

ג) בהוצאה הישנה לא נזכר מנסיצס, רק נכתב „דברי הבל“ (inania) ולא סירש שם האיש מספר המצעות, וכנראה חשב, כי הוא היוני הסגור בהיכל.

ד) בהוצאת ניוה: באחת ערי יהודה, וזה רחוק ורר.

ה) בהוצאה הישנה: „האם יעלו כלם שמה ויביאו את כל תמוו היהודים“ גרסח

משובשת.

ו) בהוצאת הישנה: „ועשה בה כדמות נרות“ וכי'.

ז) כאן מתחיל מחדש גוף הספר היוני.

ראו את המראה הנפלא ונבהלו מאד, ווביד בא במנוחה אל ההיכל והסיר את ראש הזהב אשר לחמור הגדול – ככה כתב אפיון בחמדו לו לצון – ונמלט עמו בחפזון אל דאר, גם אנחנו נוכל לאמר, כי הפעם עבר אפיון על המדה, בטענו את החמור הגדול – והחמור הגדול היה הוא ולא אחר – משא כבד ממדת כחו, וגדש את הסאה בהבליו ובשקריו גם יחד, כי כתב על ארצות אשר לא היו מעולם ושנה את הצרים מרב סכלות, כי הגה ארץ אדום סמוכה לארצנו ממול עזה, ובכל הארץ הזאת אין עיר אשר שמה דאר. ולציר הנקראה דאר אשר בארץ הכנענים לרגלי הר הכרמל אין חלק בהבלי אפיון, כי היא רחוקה מארץ אדום*) דרך ארבעה ימים. ומה ראה לשית עלינו חטאת, כי אין אנחנו רוצים לעבר לאלהי הצמים, אחרי אשר נפתו אבותינו על נקלה להביא אליהם את אפולון והאמינו, כי הוא מתהלך על האדמה בקהל כוכבים בשעה שאחו הנוכל את עיניהם? גלוי הדבר, כי לא ראו האנשים האלה נר מעולם – אלה האנשים אשר הסכינו כל ימיהם להעלות גרות כהנה וכהנה! ואיש מרבבות העם לא ראה אותו (את הנוכל) בצעדו על הארץ, ואחרי זאת מצא את החומה עזובה משומרים בעצם עת המלחמה. לא אצלם עיני מיתר הדברים (ואזכיר רק זאת): הגה קומת שצרי ההיכל היתה ששים אמה ורחבם עשרים אמה, וכלם היו מצופים זהב וכמצט נעשו זהב סגור. ומספר סוגרי השערים לא היה פחות ממאתים איש ב), והם נסגרו על מסגר מדי יום ביומו, כי אסור היה להניחם פתוחים. ונושא הנרות האלה פתח אותם באפסיד (כאשר צלה על לבו לפתחם ג), (הוא לבדו ד) בשאתו בידיו את ראש החמור הגדול. ואיך שב הראש הזה אלינו, האם האיש הלוקח אותו הלך והשיבהו אלינו, למען אשר יוכל גם אנטיוכוס למצוא אותו כדבר-השקר השני אשר לאפיון?

י. ועוד דבר אפיון שקרים על שבועותינו באמרו, כי אנחנו נשבעים

א) כן פהוצ' ניוה. בהוצאת הישנה: מארץ יתורה, ואין זה נכון.

ב) ב, מלחמות (ספר ו' ה' ג'). כתב המחבר רק על עשרים איש. ויש חושבים, כי חשב

כאן את סוגרי כל עשרת השערים יחד.

ג) כן בהוצאת הישנה. בהוצאת ניוה: „כאשר האמין (אפיון)“.

ד) רק בהוצאת ניוה.

באלהים אשר עשה את השמים והארץ ואת הים, שלא נדרש טוב לאחד הנכרים וליונים יותר מכלם. ואם עלה על לבו לדבר שקר, מוטב היה לו לצמר: שלא נדרש טוב לאחד הנכרים ויותר מכלם למצרים. אלו כתב כן, כי אז סמך את השקרים על דבר השבועה לשקריו הראשונים, אשר מידי המצרים עצמם ובשרם גורשו אבותינו על לא עון בכפם, רק על הצרה אשר מצאתם א). ומן היונים רחוקים אנו במקומות מושבנו מאשר בדרכינו ובהליכותינו, ועל כן אין לנו יסוד לשנאם או לקנא בהם. ונהפוך הדבר, כי רבים מקרבם באו בברית תורתנו ואחדים מהם שמרו אותה ויש אשר קצר כחם לשאת את עול חוקינו, וחזרו לסורם. אך איש מאלה לא ספר, כי שמע על דבר שבועה כזאת שאנו נשבעים בינותינו, ונדמה כי רק אפיון לבדו שמע את הדבר, — יען אשר הוא בעצמו בדה אותו.

יא. וגם בדבר אשר דובר עתה יאות לנו להשתומם מאד על תבונת אפיון הרבה. הוא מביא ראיה לדבר שאין לנו משפטים ישרים ואין אנחנו עובדים את האלהים כהלכה, באמרו שעל כן (אין אנחנו עושים ממשל ב). רק עובדים את הגויים חליפות וגם אסונות רבים קרו את עירנו. כאלו הם (יושבי אלכסנדריה) הסכינו מזמנים ראשונים להיות אדוני עיר הרומאים מושלת הגויים ומעולם לא היו לה לעבדים, אף כי מי יוכל לשאת את גאות שפתיהם (של יושבי אלכסנדריה) ג). כי אין אף איש אחד מכל יתר הגויים אשר לא יאמר, כי דבר אפיון הולם גם אותו בצדק. כי רק על גויים מעטים נגזר להיות מושלי עמים ימים רבים. וגם על אלה באו תמורות ואצנים למשך בעול זרים, ורב העמים היו עבדים לא פעם ולא שתיים. ורק על המצרים בלבד העיד אפיון, כי יען אשר נמלטו האלים אל ארצם ונצלו שם בלבשם צורת חיות השדה, קבלו לבדם את הזכות לבלתי עבוד אף לאחד ממושלי אסיה או אירופה. כה ספר על המצרים אשר בכל עת היותם לא מצאו אף יום חפש אחד, גם במשול

(א) לאמר הצרעת והמחלות.

(ב) חסר בהוצאת גיזה.

(ג) כן אצל גיזה, בהוצאת הישגה: אף כי שום איש לא נחגה מאריך רוחם (של הרומאים)

וכמו אלה (יושבי אלכסנדריה).

בהם עריצים מאחיהם. ואיך התעמרו בהם הפרסים! הן לא פעם אחת, רק פעמים רבות החריבו את עריהם והרסו את בתי מקדשיהם ושחטו את (החיות) אשר נחשבו להם לאֱלֹהִים. אמנם את הדבר הזה לא אחשב להם לחרפה, כי לא נאה לי ללכת בדרך אפיון ותעתועי לבבו. הן גם לא השיב אל לבו את גורל בני אתיני וגם את גורל הַקְּדִימוֹנִים, אשר הכל מודים בהם שהיו הגבורים בכל עמי יוון, ואלה (בני אתיני) היו יְרֵאֵי אֱלֹהִים מְכֻלָּם. איני רוצה לדבר על המלכים אשר יצא להם שם ביראת-אלֹהִים כמו קרויסוס המלך, ועל התלאות אשר מצאו אותם בחייהם ולא על מצודת האתיניים*). אשר נשרפה באש, וגם לא על היכל אפסוס והיכל דלפי ועוד מקדשים רבים לאין מספר, כי איש לא יחשב את זאת לחרפה לסובלי הרעה, רק לעושיה. והנה נמצא קטגור חדש הוא אפיון אשר שכח את כל הרעה שמצאה את עמו במצרים, כי הכתה את עיניו בסגורים אגדת סטוסטריס מלך מצרים. ואמנם אנחנו לא נדבר על מלכינו דוד ושלמה אשר רדו בעמים רבים, רק נעזב אותם ונזכר את הדברים, אשר נודעו לכל ונעלמו מעיני אפיון בלבד, כי המצרים היו משועבדים לפרסים ולמקדונים שמשלו אחריהם באסיה, ולא נבדלו בכל דבר מעבדי-עבדים, אולם אנחנו היינו עוד בני-חורין, ומשלנו בערים אשר סביבותינו כמאה ועשרים שנה עד ימי מגנוס פומפיוס, וגם אחרי אשר נכנעו במלחמה מלכי כל הארצות תחת הרומאים, נשאר רק מלכינו עוזרי הרומאים ואוהביהם*) על אמון לבם.

יב. אולם לא קמו בינינו אנשי סגולה, אבות כל מלאכת מחשבת או מצוינים בחכמה, והוא מונה את סוקרטיס ואת זינון ואת קלאנתיס ועוד אחדים כמוהם. אולם נפלא מכל דבריו, כי על שמות האנשים הנזכרים הוא מוסיף גם את שם עצמו ואומר: "אשרי עיר אלכסנדריה שאורח כזה שוכן בקרבה". יופה עשה, כי נבצר ממנו למצוא עדים זולתו, כי בעיני כל הבריות נחשב לראש-אספוסוף גבוה ואיש נשחת בכל הליכות חייו ובכל מוצא שפתיו.

(א) מצודת העיר אתיני (Akropolis) נשרפה על ידי הפרסים בשעת מלחמת אחשורוש ביונים.

(ב) מלכי בית חורדוס נקראו עוזרים (Socii) לרומאים וגם: אוהבי עם הרומאים (amici populi Romani).

עד כי יאות בצדק לנוד לעיר אלכסנדריה, אם התברכה באיש אשר כזה. אולם כי גם בקרב עמנו נמצאו אנשים, הראויים לתהלה לא פחות מאחד מאלה (הנקובים בספר אפיון) — כל זה ידוע לכל קוראי ספרי על דבר הקדמוניות.

יג. אולי טוב להשאיר את יתר הדברים הכתובים בשטנה מבלי להשיב עליהם, כי בהם למד אפיון חובה על עצמו ועל יתר המצרים. הוא שם עלינו חטאת, כי אנחנו שוחטים את בהמות הבית א) ואיננו אוכלים בשר החי ולעג לנו על אשר אנחנו מלים את בשר הערלה. והנה בשחיטת בהמות הבית משפט אחד לנו ולכל בני-האדם, ואפיון התגלה, כי הוא איש מצרי מדה בדברו רעה על זבחי הכהמות, כי אלו היה יוני או מקדוני לא כעס עלינו לדבר הזה, כי גם הם נודרים להקריב לאלהיהם מאות זבחים ב) ועושים משתה על בשר זבח הקדש. ובגלל הדבר הזה לא שמם עוד העולם מבהמת המרעה, כאשר דבר אפיון בפחד, ואלו הלכו כל הגויים בדרכי המצרים, כי אז נשאר העולם שומם מאדם ומלאו כל חיות טרף, אשר המצרים קוראים להן בשם אלהים ושוקדים עליהן לגדלן. ואלו שאל איש את אפיון, את מי הוא חושב לחכמים וליראי אלהים מן המצרים כלם, הן הסכים לדבר, כי אלה הם הכהנים. כי הוא אומר אשר המלכים הפקידו אותם מימי קדם על שני דברים: על עבודת האלים ועל למודי החכמה. והנה הכהנים האלה כלם מלים את בשרם ואינם אוכלים בשר חזיר (וגם מיתר המצרים אין איש מקריב חזיר לאלהיו ג). והאם לא היה אפיון איש עור בשכלו, כאשר מלאו לבו לפסול אותנו במומי המצרים, ובאמת למד חובה עליהם, אשר נקל היה להם להחזיק במנהגים מדבר טרה עליהם, כי עוד למדו את יתר העמים למוץ את בשר הערלה, כאשר ספר עליהם הרודוטוס? על כן חושב אני, כי בצדק נשא אפיון את עונו כמשפט לכל איש אשר קלל את חוקי אבותיו, כי מל את בשרו על אפו ועל חמתו, כי מכה טריה קמה בערלתו. אך המילה לא הועילה לו, כי

א) כן בהוצאת ניוז. בהוצאת הישנה: ,בעלי-חיים" סתם.

ב) קרבן מאה זבחים נקרא בשון היוונים Hekatombe.

ג) תרגומתי על פי הוצאת ניוז. בהוצאת הישנה: ,ואף אחד מיתר המצרים אינו מקריב

אתם (ה' הכהנים) אם זבח לאלים". וזה משובש.

עלה רקב בבשרו והוא מת במכאובים נוראים. והנה על כל איש ישר לב מוטל לקיים את כל חוקי יראת האלהים הנוהגים בעמו בכל תקף, אולם אין עליו להשליך שקוצים על חוקי עמם זרים. אולם אפיון נטש את חוקי עמו וברדה שקרים על חוקינו. זה היה קץ חיי אפיון. ובוה כלו דברי על אודות האיש הזה.

י. והנה גם אפולוניוס מולון ולוסימכוס, ועוד רבים דברו, מחסר דעת ועוד יותר משנאה, דברים שלא צדק ולא אמת על משה מחוקקנו ועל חוקי תורתו, בהוציאם עליו (על משה) שם רע, כי היה מכשף ורמה את הבריות, ועל החוקים אשר לנו אמרו, כי הם מלמדים אותנו לעשות כל רעה ולעזוב כל מדה טובה, על כן אני רוצה לדבר פה בקצרה על כל סדרי משפטנו* וגם על פרטי הדברים כאשר יהיה לאל ידי. אני מאמין, כי גלוי וידוע הדבר אשר יש לנו חוקים טובים ומועילים מאד בכל דברי יראת אלהים ובהליכותינו עם אחינו ובהבתנו לבני האדם כלם והם מלמדים אותנו לשמר דרכי מישרים ולסבב ולשאת כל עמל ולבז למות. ואת כל קוראי הכתובים חאלה אבקש שלא יקראו אותם בקנאה, כי לא קבלתי עלי לכתב פה תהלות ותשבחות לעמנו, רק בראותי כי רבים הם שוטנינו הכותבים שקרים עלינו, אמרתי בלבי כי זאת היא הדרך הישרה ללמד זכות עלינו מן התורה אשר על פיה אנחנו חיים כל הימים, ואמנם אפולוניוס לא עשה כמעשה אפיון לחבר עלינו שטנה שלמה, רק כתב עלינו זעיר שם זעיר שם (בכל הספר אשר כתב).² פעם הוא מחרף אותנו באמרו כי שכחי אלהים ושונאי הבריות אנן, ופעם הוא שופך עלינו בוז על מרץ לבנו, ופעם הוא מתהפך לשית עלינו חטאת, כי עזי מצח ומרי נפש אנחנו. והוא מספר עלינו, כי הננו עם פרא לא לומד מכל עמי חלועים³, ועל כן רק אנחנו לבדנו לא מצאנו דבר המועיל (לאדם) בחיים. ואני חושב, כי כל הטענות האלה תתבטלנה מאליהן לעיני כל, כאשר יתברר כי חוקי תורתנו מצויים לנו את הפך הדברים האמורים, ואנחנו שומרים את

2) בדיוק, יסוד (מוסד) עדתנו, את המושג עדה בטא המחבר במלה היונית Politeuma (חבר-עיר).

3) חסר בהוצאת גיזה.

4) הברברים — הכונה כאן לעמים אשר אין להם הלך בתרבות היונית.

החוקים בכל פרטיהם ודקדוקיהם. ואם אוכיר על כרחי משפטי עמים זרים השונים ממשפטינו, הנה בצדק ימצא האשם את הסופרים אשר ישר בעיניהם לדמות אליהם (אל המשפטים האלה) את חוקינו, להראות כי אלה (חוקינו) נוסלים מהם. ומאמין אני, כי לא תשאר להם אף אחת משתי הטענות האלה — שלא לנו הם החוקים, אשר אני בא לפרט פה את ראשי פרקיהם, או שאין לנו מקפידים כהלכה במשמרת חוקינו.

ט. ועלי לעצר מעט בדברי זה ולהקדים לו, כי העמים אשר דרשו להם סדרים וחוקי חברה והחלו למלא אחריהם נתנו עדיהם בצדק, כי נעלו במדותיהם ובסגולות נפשם על כל העמים חיים בלא חק ובלא סדרים, על כן כל עם מנסה להעביר את חוקי חייו אל ימות עולם א). למען אשר לא יראה פי למד מחוקי עמים זרים, רק יעלה במחשבה כי הוא נתן תורת חיים ליתר העמים. והנה על פי הטעם האמור תבחן צדקת המחוקק, אשר הכיר את החוקים הטובים והבין להטות את לב הרבים לשמר את מצוותיו, וצדקת העם אשר הלך באמונה בכל דרכי התורה ולא סר מהם בעת טובה ולא בעת רעה. ועל זאת אוסיף, כי מחוקקנו קדם בזמנו לכל המחוקקים אשר נשאר שמם לזכרון, כי כל אלה הלוקורגים והסולונים ב) למיניהם, וגם זִיקוּס איש לוקרי וכל חבריהם אשר נפלאו בעיני היוונים — הן עוד תמוּל שלשום התהלכו בארצות החיים, אם נדמה אותם אליו — הלא גם את השם „חוקי“ (נומוֹס־נימוס) לא ידעו היוונים בשכבר הימים, כאשר העיד הומרוס, שלא הזכיר את השם הזה בשירתו, כי לא היה עוד בימיו, רק במשפטים לא קבועים הלך העם ושמר את פקודות המלכים. ועוד זמן רב חיו היוונים על פי מנהגיהם אשר לא נכתבו בספר וכפעם בפעם שנו רבים מהם לצרך-שעה. אולם מחוקקנו שקדם בזמן לכל אלה — הן לדבר הזה הודו גם האנשים המדברים רעה עלינו — הראה, כי הוא רועה נאמן ויועץ טוב לכל העם ונתן לו תורה הכוללת את כל סדרי החיים והטה את לבבו לקבל את התורה הזאת (ושם אותה ערוכה ושמורה וסמוכה לעד לעולם ג).

(א) ליתס את סדרי חוקיו לימים קדמונים מאד.

(ב) המחבר כותב את שמות העצם הפרטיים ברבוי, לאמר לוקורגוס וסולון והומוים להם.

(ג) בהוצאה הישנה: „ושם איתה ערוכה ושמורה לכל יודעיה ולומדיה“.

טו. נשים את לבנו למעשהו הכביר הראשון. כאשר עלה על לב אבותינו לעוב את ארץ מצרים ולשוב אל נחלת אבותיהם עמד בראש רבבותיהם העצומות והושיעם מצרות רבות ורעות ונתן להם מנוחה. כי הנה הטיל עליהם לנסע בארץ צמאון ולעבר ברגליהם את החול הגדול ולנצח את אויביהם במלחמה למען הציל מידיהם את טפם ונשיהם ואת כל רכושם. ובכל הדברים האלה גלה (עשה), כי הוא שר-צבא מעולה ויועץ חכם לבב ורועה נאמן לכל העם, כי הכין את לב כל בני העם לדבקה בו ולמלא ברצון אחרי כל הדברים אשר יצוה להם א). ובדבר הזה לא בקש טובה לעצמו, כי במעמד אשר כל ראשי העם מוצאים בו חפץ לקחת להם שלטון ולעשות ממשל עריצים ומלמדים את העם להפר את כל חוקי החיים, עלה הוא (משה) לראש הממשלה ולא כמוהם דמה, רק נטל עליו לעשות את הטוב בעיני אלהים ולתת משפטים ישרים ללאומים, כי רק בדבר הזה חשב להראות את מעלת רוחו, ולהחיש ישועה לעם אשר העלהו לגדולה. ויען אשר כונתו היתה טובה ומפעליו היו גדולים וכבירים, חשב בצדק כי האלהים לו בעזרו ותומך אותו בעצתו, ולראשונה האמין בנפשו כי רצון-אלהים מכין את כל מעשיו ומחשבותיו ב), ואחרי זאת חשב כי חובה גדולה מוטלת עליו לנטע את האמונה הזאת בקרב העם, כי כל המאמינים אשר האלהים צופה את כל הליכות חייהם לא יוכלו לנטות מן הדרך הישרה. איש אשר כזה היה מחוקקנו, ולא קוסם ולא רמאי כדברי חורפינו אשר און ופול בלשונם, כי אם איש כמינוס ויתר המחוקקים אשר קמו תחתיו לכבוד ולתפארת ליונים. אלה תולים את חוקיהם בזאוס, ואלה אומרים כי קבלו אותם מאפולון ומהתומים אשר בדלפיג), ואולי חשבו כדברים האלה באמת ובתמים או קוו להטות בהם על נקלה את לב הבריות. אולם מי הוא האיש אשר היטיב לעשות מכל מתקני החוקים ומצא את הדרך

א) וכן בהוצאה הישנה. על פי הוצאת גיזה אפשר לתרגם: ולמלא ברצון אחרי דבריו תחת אשר יצו להם, כלומר למלא את הדברים מאהבה, מבלי חכות לפקודת (נעשה ונשמע).
 ב) כך נראה לי משוטו של חפץ. ויש מתרגמים, הכין את לבו למלא את רצון אלהים בכל מעשיו ומחשבותיו".

ג) תומים ביוניית Manteion, ברומית Oraculum. כל המאמר המוסגר הוא בהוצאה הישנה; כי גם הם תולים את חוקיהם (לאמר: מיחסי: אותם לאלהים, כי כן אמר מייפוס, כאשר תלה את גבוואת חוקיו באפולון ובתומים אשר לא בדלפיג, ונראה שזה משובש.

הישרה מכל דרכי האמונה באלהים — הדבר הזה יתברר לנו, כאשר נציג את החוקים אלה לעומת אלה, ועל זה אדבר הפעם. — הן כל בני האדם שונים אלה מאלה מאד במנהגיהם ובחוקיהם לכל פרטיהם. בעצם הדבר יש לאמר: אלה נתנו את ממשל מדינתם בידי שליט יחיד (מונארכיה), ואלה בידי שליטים מתי מספר (אוליגורכיה); ואלה בידי המון העם, אולם מחוקקנו לא שם את לבו אף לאחד מדרכי הממשל האלה, רק צוה לנו, ממשלת אלהים (תאוקרטיה); — כאשר יאמר האומר בעשקו את משפט הלשון א), כי לאלהים לבדו הקדיש את המלוכה והשלטון. הוא צוה על העם לשאת את עיניו תמיד אל אלהים, כי הוא מקור כל הטובות המוצאות את בני האדם כלם (ואת כל איש בפני עצמו). ובו ימצאו עזרת האנשים המתחננים אליו בעת צרתם, כי אין כל מעשה נעלם מבינתו ולא נסתרה ממנו אחת ממשבות לב האדם הצפונות. על האלהים הזה אמר, כי הוא אחד (יחיד) ולא נברא (קדמון) ולא גשחנה עד סוף כל דורות עולם ב) והוא נעלה ביפיו על כל דמות בת-חלוף, ורק בכחו (במפעליו) הוא נכר לנו, אף כי לא נודע לנו עצם חיותו. והנה אני רוצה לספר הפעם, כי גדולי חכמי היונים למדו לחשב על האלהים מחשבות האלה רק אחר י אשר החל הוא (משה א) בדבר, אך הן כלם נותנים עדיהם קול גדול, כי אלה הם דברים יפים ונאים לעצם אלהים ולגדולתו. הן גלוי הדבר, כי פותגורס ואנכסגורס ופלטון ואחריהם חכמי הסטיו (סטוא), כמעט כלם חשבו כזאת על עצם אלהים. אולם הם גלו את חכמתם רק לאנשים מתי-מספר ולא ערבו את לבם לבשר את דברי האמת להמון השוגה בדעותיו הישנות. אולם מחוקקנו סמך את המעשה למדרש, ולא את לב בני דורו בלבד הטה לקבל את דבריו, כי אף בלב הבנים אשר יקומו אחריהם בכל דור ודור נטע אמונה באלהים שלא תמוט. וסבת הדבר היא, כי גם בדרך תורתו לחועיל לכל בני האדם בכל תדורות נבדל הרבה (מיתר המחוקקים), כי לא חשב את יראת האלהים לחלק (לאחת) א) כלומר: בהשתמשו במלה שלא נמצאה בלשון היוגית. יוסיפוס חדש את המלה תאוקרטיה.

ב) בדיוק: עד זמנים שאין להם חקר.

ג) יוסיפוס רומז כאן, כי היונים קבלו את הפילוסופיה על דבר האלהים מן היהודים, והסופר נומיניוס (במאה השנית) הרחיב הדבור על זה ואמר, כי פלטון לא היה אלא משה המדבר ב' שון אחיקי.

המעלות הטובות, רק את יתר המעלות לחלק עבודת אלהים (וכה חקרן וגם הכינן) א). וא"ה חן: הצדק, והתבונה, וכח הנפש, ושלוש אחרים בכל הדברים שבין אדם לחברו. וכל מעשינו ועסקינו ודברינו מביאים לידי יראת אלהים בקרבנו (מכונים לשם שמים), כי לא השאיר (משה) אף אחד מכל אלה מבלי חקר אותו, ומבלי קבוע אותו מראש, כי שני דרכים נמצאו להשכיל את בני האדם ולתקן את מנהגייהם. הדרך האחת היא לקח המלמד (הלמוד בפה העיוני), והדרך השנית היא חנוך המנהגים (הלמוד במעשה). והנה יתר המחוקקים נחלקו בדעותיהם ובחרו באחת הדרכים אשר מצאה חן בעיניהם, ובדרך השנית מאסו. כה חנכו הלקדימונים ויושבי כרתים במנהגים ישרים ולא הורו בדברים. והאֶתִיניים וכמעט כל יתר היונים למדו בדברים את כל המעשים אשר יעשו ואשר לא יעשו, ולא הקפידו לחנך במעשים.

י. אולם מחוקקנו שקד הרבה לחבר את שתי הדרכים האלה יחדו, כי לא משך את ידו מהחנוך בדרך המנהגים וגם לא נתן לעזב את דרך לקח התורה. וצוה להחל את הדבר מראשית גדול האדם ומתחלת צאתו ובואו בבית אביו, ולא השאיר לשומרי מצוותיו אף דבר קטן לתקן אותו על דעת עצמם או ללכת בשרירות לבם, כי גם בדבר האכל אשר לא יאכל ואשר יכשר לאכלה ובדבר כל הראויים להתחבר בארחות חיים ב), ועל כל ימי העבודה והמעשה וגם על מועדי המנוחה נתן לחם את ספר התורה (לקו ו) למשקלת, למען יחסו בצלו כל ימי חייהם כבצל אב ואדון (פבנים או כעבדים) ולא יעשו עון בודון או בשגגה, כי לא השאיר להם מקום לטעון, אשר נעשה הדבר מבלי דעת, רק גלה את דעתו שלמור התורה הוא חנוך נאה מאד ודבר חובה. וצוה (על היהודים) לשמוע (את קריאת התורה), לא פעם אחת ולא שתיים ולא פעמים מצער, רק לנוח בכל יום שביעי (בשבת) מכל מלאכה ולהתאסף יחדו ולשמוע

א) זה חסר בהוצאת ניוו. מובן הכתוב: משה רבנו לא חשב את יראת האלהים לחלק המעלה האנושית (Arete ביוונית, Virtus ברומית) ולא קבע לה מקום בתורת המוסר כמעשה הפילוסופים היונים, רק הקדים אותה, ועל יסודה הקים את יתר המעלות, ובנה את המוסר על האמונה באלהים.

ב) כנראה כון המחבר בוח לוחגים המותרים והאסורים (דיני צריות).

את דברי התורה וללמד אותם באר היטב. ונראה הדבר, כי כל המחוקקים לא שמו לבם לדברים כאלה.

יח. ואמנם רוב בני האדם רחוקים מאד מלתקן את חיייהם על פי חוקי עמם, וכמעט אינם יודעים את משפטיהם, ומדי הפרם אותם יודע להם רק מפי זרים, כי עברו על החוק. וגם האנשים המוציאים והמביאים אותם אשר על שכמם המשרות הגדולות והעליונות, אף הם מודים בעצמם, כי אינם יודעים את החוקים, ועל כן הם מפקידים על ידם מפקידים לכלכל את הדברים, והם האנשים הנחשבים ליודעי דת ודין, ובקרבתנו אין אף איש אחד אשר לא יקל לו לספר את כל החוקים (בעל-פה) מלפוש את שמו, כי כה הסגנון להגות בהם מראשית הגיענו לבינה עד אשר נעשו חרותים בלבבנו, ועל כן יקר למצוא בינינו את העובר על החוקים, כי לא יוכל למצוא טענה ולפטור את עצמו מענש.

יט. והנה הדבר הזה ראשית כל הסבות אשר הקימו ברית-אחים נפלאה בתוכנו, כי דעה אחת — ואין זולתה — על דבר האלהים ודרך אחת בחיים ובכל המנהגים מביאות לידי רוח אחת במדות האדם. כי רק בקרבנו לבד אין אדם שומע דברים המכחישים זה את זה על אודות אלהים, תחת אשר ירבה לשמוע כאלה בקרב עמים אחרים, ולא רק מפי החשוכים (עמי-הארץ) שבהם המדברים על האלהים כל אשר עם לבם, כי אם גם מפי אנשי-חכמה (פילוסופים) רבים, כי אלה עורבים את לבם לכפור בדבר עצם האלהים (הויתו) ואלה מכחשים בדבר שהוא מביט אל בני האדם. וגם בכל הליכות חיינו אין אנחנו שונים איש מרעהו, עבודה אחת לכלנו, ומחשבה אחת על דבר האלהים, היא הכתובה בספר תורתנו לאמר: הוא צופה את הכל; ועל הליכות חיינו יוכל אדם לשמוע גם מפי נשינו ועבדינו, כי סוף דברו היא יראת אלהים.

כ. ואמנם זה הוא שרש הדבר, אשר יצאה דבת רבים עלינו, כי לא קמו בקרבנו אנשים המגלים חדשות במעשה ובמדרש א, כי בעיני יתר העמים טוב ויפה הדבר לבלתי החזיק במנהגי אבותיהם, והם מעידיים על כל איש אשר מלאו לבו לעבור על המנהגים האלה, כי הוא גדול מאד

(א) לאמר: אמנים וחכמים במדעים שונים.

בחכמתו, ואנחנו לא כן נחשב, כי רק לדבר אחד אנחנו קוראים חכמה ומעלה – לבלתי המרות אף במעשה אחד או במחשבה אחת את החוקים הנתונים לנו מראש. והנה הדבר הזה הוא ראייה נאמנה לדבר, כי ספר תורתנו יצא כלול ביסודו, תחת אשר הוכיחו המעשים על ספרי מחוקקים אחרים שהם צריכים תקנה.

כא. ויצן אשר אנחנו מאמינים, כי תורתנו נצרכה לכתחלה על פי רצון אלהים, הנה לא נחשב לנו הדבר לצדקה, אלו חדלנו לשמור את מצוותיה. והאמנם תמצא יד אדם לשנות בה דבר או ליצור אחרת יפה ממנה, או לקבל מאיש זר תורה טובה יותר? אם בצצם סדר משפטי צדתנו (יוכל לשנות דבר)? הנמצאו משפטים טובים וישרים ממשפטי תורתנו, אשר שמה את אלהים לאדוני כל הממשלה, ואת יד כל הכהנים יחד מלאה לנצח על כל הליכותיה, ואת הכהן הגדול הקימה לראש על כל יתר הכהנים? והנה לא באשר היו (הכהנים) מצוינים בעושר או במעלות אחרות שזכו בהן מן ההפקר, בחר בהם המחוקק מבראשונה לתת על שכמם את המשרה הזאת, רק הבדיל את האנשים הגדולים מחברייהם באמונתם ובחכמתם ונתן בידם את כל משמרת עבודת אלהים, והם שקדו מאד לשמר על החוקים ועל כל הליכות העם, כי הוקמו הכהנים לצוים על העליון ולשופטים בכל דברי ריבות ולמוציאי דין החיובים.

כב. ואיפה נמצאה ממשלה קדושה מזאת? או היש משרה טובה ממנה בעיני אלהים? – הן כל בני העם מתרגלים בעבודת אלהים, והכהנים לבדם נבחרו לנצח על העבודה, וסדרי כל צדתנו דומים לסדר חג קדוש. ותחת אשר עמים אחרים עושים את הדברים האלה ימים מספר ואינם שומרים אותם (לארך ימים), והם קוראים להם בשם מסטורין א) או קדושה, הנה אנחנו שומרים אותם כל ימות צולם בשמחה ובלבב נכון אשר לא ימוט. ומה הם הפקודים (מצוות עשה) והאקסרים (מצוות לא-תעשה) [אשר בתורתנו]? המצוה הראשונה מלמדת אותנו על דבר האלהים לאמר: האלהים הוא שלם בכל ג) וקדוש ג)

א) הכונת לחג-הסוד (Mysterium) של היונים, שקימו בו את נדריהם ומלאו מנהגים שונים.

ב)

כליל השלמות.

ג) מחבר משתמש במלה היונית Makarios (ברומית Beatus) לאמר: המאשר, והוא

כניי לאנשי הסגולה שהלכו לעולמם, ובעברית אין המבטא "מאשר" הולם את האלהים.

והוא מכלכל (נושא) את עצמו ואת הכל א), והוא הראש (התחלה) והתוך והסוף (האחרית, התכלה) לכל ב), והוא נגלה במעשיו ובחסדיו, ונכר יותר מכל (יצור), אולם תמונתו וגדלו (מדעתו) נעלמו מצינינו ג), וכל חומר, ואם יקר הוא, נבזה כדי לעשות ממנו את צלמו, וכל מלאכת מחשבת לא תציל למצוא את דמות מראהו, כי אין אנו רואים את דמותו ואין הוא עולה במחשבתנו, ואין לנו הצדקה לשוות אותה לצינינו, אך אנחנו רואים את מעשיו: את האור והשמים (והארץ ד), השמש (והירח ד) והמים ואת פרי בטן החיה והבהמה ואת תנובת הצמחים. האלהים יצר את כל הדברים האלה, לא בידיו ולא בצמל ויגיעה, וגם לא בקש לו עוזרים בעבודה ה), כי אם ברצונו נברא הכל יפה מיד ו), ועלינו לעבוד את האלהים במעשה הטוב ז), כי הדרך הזאת קדושה מכל דרכי עבודת האלהים.

כג. מקדש אחד לאל אחד — כי לכל דבר נאה הדומה לו, — בית-אלהי-כל בשר ובית-תפלה לכל בשר ה). והכהנים ישאו את משמרת המקדש בכל עת, ובראש הכהנים יצמד הגדול לבית-אביו, והוא עם הכהנים המשרתים עמו יחד יקריב את הזבחים לאלהים וישמר את החוקים וישפט בכל דברי ריבות ויעשה שפטים בחיבים, והאיש אשר לא ישמע לקולו יתן את הדין כפושע לאלהים, ואת הזבחים לא נקריב למען (נמלא את כרסנו ט) ונשתה לשכרה, כי לא רצה אלהים בדבר הזה (הוא מביא לידי זדון ובזבוז כסף ט).

א) המחבר כותב כאן Autarkes (המספיק לעצמו), שמשם בלשון הפילוסופים במובן תכלית לעצמו.

ב) על פ' ישעיה מ"א ד', מ"ד ו'. וכנראה זכר גם את דברי הפילוסוף היווני קסנונוס על זאוס: "זאוס הוא הראש, זאוס הוא הסוף וזאוס הוא גם התוך".

ג) אין אנו יודעים, שצור קומה". בהוצאת גיוה בא במקום "נעלמו" — אטור לדבר" (אין להוציא שצור קומה" במה).

ד) המלים המוסגרות אינן בהוצאת גיוה.

ה) לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח".

ו) העולם נברא במאמר והאלהים ראה אותו כי טוב.

ז) בהנוך המדות. (על יסוד הפסוק: הגיד לך אדם מה טוב וכי').

ח) במקור: "בית לאלהי הכל, והוא לכל".

ט) בהוצאת הישנה בא כאן, רק (נקריב את הזבחים) בתבונה, בסדר ובכירות.

רק למצן נלמד בינה, ובעת הקרבנות חיב כל אדם להתפלל לראשונה על שלום הצבור, וכי לחיי חברה נוצרנו וכל המכבד את צרכי הצבור יותר מצרכי גופו עושה הטוב והישר בעיני אלהים ועל כל אדם לפנות אל האלהים (בתפלה א) ואנחנו לא נבקש את האלהים, כי ישפיע עלינו טובה – כי האלהים נתן ברכונו את הטוב והניח אותו בין כל היצורים – רק נתפלל אליו, לתת לנו כח לקבל את חסדיו ולשמר עליהם, ומלבד הטבילה אשר לפני הזבחים צותה עלינו התורה לטהר את הבשר אחרי הקטורה ואחרי המטהג) ואחרי הזווג עם אשה ועוד טהרות רבות, אשר עצמו מספר. זה משפט אלהים ומשפט עבודתו בקרבנו, והוא חק (ולא יעבר).

זו. ומה הם חוקי-הנשואים? הנה תרתו מכירה רק קשר אחד (משכב אחד) הוא קשר היצירה עם האשה, וגם את זה התירה רק למצן תקיות זרע. את קשר הזכר עם הזכר (משכב זכור) קללה התורה וגזרה צונש מות על כל עושה הדבר. והיא צותה על כל הלוקח אשה שלא ישים עיניו בכסף ולא יגזל אותה באונס ולא יפתנה בערמה ובמרמה, רק יארש אותה מידי האיש אשר לו המשפט להשיאה, כי הוא קרובה וגואלה. והתורה אומרת, כי האשה פחותה מן האיש לכל דבר, ועל כן עליה לשמוע בקולו, ולא למצן ירדה בה בודון, רק למצן ימשל בה, כי האלהים נתן את הממשלה לאיש. ורק הבעל אשר נשא את האשה רשאי לבוא עליה לבד, ואסור לו לחמד את אשת רעהו. ואם יעשה איש כדבר הזה לא יוכל לפטור את עצמו מצונש מות, וכן יעשה גם למצנה הנצרה המאורשה וכל אשר יפתה אשה בעולת בעל. ועוד צותה התורה לגדל את כל הילדים, ואסרה על הנשים להפיל את הזרע הנזרע או לשחתו. ואם תמצא אשה העושה כזאת יהיה משפטה כמשפט רוצחת-בנים, כי הכריתה גפש (מישראל) ומעטה את משפחת האדם, על כן לא יחשב גם המשחת (זרע) על מנתו ג) (המטיל קרי) לטהור, ואף

(א) חסר בהוצאת ניוה.

(ב) הכונה: אחרי מקרה לילה.

(ג) כך יש לפרש את המקום הזה שחתכשו בו מתרגמים אחדים.

אחרי הביאה הכשרה ירחצו האיש והאשה את בשרם, כי חשבה התורה אשר בדבר הזה (הנשמה פורשת אל צולם אחר) א, כי הנשמה הנטושה בגוף סובלת יסורים והיא נפרדת ממנו בשעת מיתה, על כן צותה התורה להטהר במקרים אשר כאלה.

ה. וכן לא צותה התורה לעשות משתה לעת הנלד בנים ולמצוא בזה טעם להרבות בשתיה, רקפקדה להחל את גדול הילד בחכמה ב) וגם צותה לעמד את הבנים מקרא, למען ידעו את החוקים ואת מעשי אבותינו, כי עליהם להכיר את מעשי אבותינו למען ילכו בדרכיהם, וללמוד את החוקים למען יגדלו בהם ולא יעברו עליהם, ולא יוכלו לטעון כי לא ידעו אותם. ו. והנה התורה צותה עלינו לגמל חסד ואמת למתים, אך לא דרשה מאתנו לעשות להם קבורה ברב פאר וגם לא לבנות להם מצבות (נפשות) נהדרות, רק הקרובים אליהם בלבד יתעסקו בקבורתם וכל הפונשים אותם בדרך יגשו אליהם ויעשו מספד אתם יחד. והבית (אשר נמצא בו המת) וכל יושביו יטהרו מטומאת מת למען אשר יבין כל שופך-דם, כי הוא רחוק מאד מטהרת הגוף ג).

ו. ואת מצות כבוד ההורים שם מחוקקנו שנית למצות כבוד אלהים, וכל אשר לא ישלם להוריו את גמול חסדיהם ולא יצא ידי חובתו באחד הדברים, ימסר לסקילה. וגם צוה על הצעירים להזהר בכבוד הזקנים לכל דבר, ולא התיר לאדם לכפות דבר מאוהבו, כי אין אהבה בלא אמונה שלמה ד). ולעת יריב איש את רעהו, אסור עליו לגלות את סודו ה). ולשופט הלוקח שוחד יעשה משפט מות ו). וכל אשר יתעלם כשתמצא ידו להחיש עזרה

א) כן בהוצאת גיזה. בהוצאה הישנה: „כי הדבר הזה מטמא את הנשמה והגוף, כאלו השליכו () אל ארץ אחרת“, והיא גרסה משובשת בלי ספק.

ב) כנראה רמז פה המחבר באופן צנוע לתק המילה, שהיא מצוה משכלת.

ג) בדיוק: למען ירחק מאד כל שופך-דם מהמחשבה, שהוא טהור (בגופו).

ד) זה דרש המחבר כנראה מדברי הכתוב בראשית י"ח י"ז וכו'.

ה) כנראה על יסוד ויקרא י"ט ט"ז, משלי כ"ה ט'.

ו) לא נודע לנו, איפה מצא לו המחבר משפט מות זה שלא הוזכר כלל בתורה (שמות

לשואל, יאשם (לאֱלהים), ולא יוציא אדם מתוך רשות חברו דברים אשר לא הפקידם אצלו, ולא יגז בדבר של אחרים, ולא יקח נשך. החוקים האלה ועוד חוקים רבים הדומים אליהם בדברים שבין אדם לחברו – הם יסודות קהל צדנתו.

כה. וראוי גם להתבונן למחשבות מחוקקנו על דרכי היושר עם הנכרים, ובוזה יתברר לנו, כי תקן הכל בחכמה למען אשר לא נבלע את נחלתנו וגם לא תרע ציננו בכל המבקשים להתחבר אלינו, על כן צונו לקבל בסבר פנים את כל (הנכרים) הבאים אלינו הרוצים לתקן את חייהם על פי חוקינו, כי חשב שלא המשפחה לבד, כי אם גם דרך החיים מקרבת את האנשים. אך תחת זאת לא רצה לקרב אל חברתנו את כל הבאים אלינו כלאחר-יד.

כט. ומלבד זאת דרש מאתנו המחוקק עוד דברים רבים, וגם גזר עלינו על חוקי נדבה להת לכף שואל אש ומים ולחם, ולהנחותו בדרך ולבלתי השאיר איש בלא קבורה. וגם משפטים ישרים הוציא על אויבינו לעת המלחמה, כי לא נתן לנו לבצר את ארצם באש ולכרות כל עץ מאכל וגם אסר לנו לפשט את חללי (אויבינו) הגופלים במלחמה, אף הזהיר אותנו על השבויים, שלא יעשה להם קול, ועל הנשים יותר מכלם. ככה חנך אותנו בתמלה ובאהבת הבריות, וגם לא שכח את החיות שאין להן בינה, כי התיר לנו לעבוד בהן כמשפטן, ואסר עלינו לנהוג בהן בדרך אחרת, ולא נתן לנו להמית את הבהמה אשר נמלטה אל הבית כמבקשת רחמים, ולא התיר לנו להוציא [למות] עם הבנים גם את יולדיהם א), וגם צוה עלינו לחמול על בהמת העבודה אשר בארץ אויבינו ולבלתי המיתה. ככה חזו עלינו מישרים לכל דבר. ואת כל המצוות האמורות דבר אלינו בלשון למודים ואת דרכי הצונש לצוברי מצוותיו שם חוק ולא יעבר.

ד. צונש רוב צוברי החוקים הוא משפט מות. כה יעשה לנואף ולמענה בתולה וכל אשר יערב את לבו לגשת אל איש זכר ולגלות ערותו, וגם לזכר אשר יתבצ לדברו. וגם בעבדים החוק הזה נוהג בכל חומר. ואף האיש

(א) אם תרגום זה הוא הנכון ("להוציא למות"), הנה כון בזה המחבר לדין. אוחו ואת בניו (ויקרא כ"ב כ"ח), אך יש גם לתרגם את המקום הזה: להוציא עם האפרותים את יולדיהם. והכונה למצות "שלוח הקן" (דברים כ"א ו' ד').

אשר חטא באיפת שוא ובמאזני מרמה או עשה צול לרעהו במקח ובממכר והונה אותו, או גזל רכוש זרים או לא השיב את הפקדון לבצלו — כולם נושאים את מוסר עונם, שאינו דומה לענשי גויים אחרים, כי אם גדול הרבה יותר מאלה, כי האיש הזומם לעשות רעה להוריו או לחרף את אלהים מות יומת מיד. ושכר המקנם חוקי התורה איננו כסף ולא זהב ולא זרי עלי שמן ועלי סלינוס ולא יקר וגדולה, רק זה [הוא גמולם] שכל אחד מהם מאמין, כי בזאת הוא נותן אות בטחון לבו בדברים שהוהירם א) המחוקק, והאלהים חזק אותו באמונה שלמה, שלכל שומרי החוקים הנהרגים עליהם באהבה בשעת הצורך יתן אלהים בריאה חדשה ב) וחיים טובים מאלה לתקופת הזמנים ג). ואמנם לא ערבתי את לבי לכתב כדבר הזה, לולא הוכיחו המעשים עליו, כי לא נעם ולא שתיים התנדבו רבים מאחינו לשאת כל מיני יסורים, יען אשר לא רצו להוציא מפייהם דבר לנבל את החוקים.

א. והנה לולא נודע עמנו בקרב הגויים, ולולא היה גלוי הדבר שהוא שומר באהבה את דברי תורתו, רק בא איש בדברי ספר כתוב עליו וקרא אותם באזני היונים או ספר להם, כי מעבר לארצות אשר ידעו מצא אנשים שהגיעו לדעת-אלהים טהורה אשר כזאת, ולחוקים ישירים כמו אלה ושמר עליהם בכל תקף מדורות צולם — חושב אני, כי כלם (כל היונים) השתוממו לדבר הזה מאד בשומם אל לבם את התמורות שקמו בקרבם כל הימים. הן נתנו (היונים) דופי בכל אשר נסו לכתב דברים כאלה על הליכות המדינה והחוקים, ואמרו עליהם שדברו דברים מתמיהים וסמכו אותם על יסודות תהו. לא אדבר פה על יתר החכמים (הפילוסופים) שבקשו לעשות כזאת בכפריהם, אך הנה פלטון אשר נחשב בעיני היונים לאיש המופת הגדול בכל אנשי החכמה (הפילוסופיה) בקדושת חייו ובכח מחשבותיו ד) גם הוא היה לצחוק בעיני המתאמרים בנפשם, כי הם גדולים בחכמת המדינה, ועד היום הזה

א) בריוק ש, נבא להם.

ב) כלומר: יחיה איתם.

ג) אלה הם תמי צולם" לקץ הימין (דניאל י"ב, ג). וכל תפאק הזה מכוון לאמונה בתחית

המתים.

ד) או בכח דבורו, דבריו, מליצתו.

הוא למשל ולשנינה בפיהם, אף כי כל המיטיב להתבונן אל דבריו (של פלטון) יכיר, כי הם קלים מאד וקרובים לרוח ההמון, כי על כן הורה פלטון בפיו, שלא נפון לגלות להמונות הנבערים את דעת האמת בדבר האלהים. ובכל זאת הם חושבים את דברי פלטון למליצת הבל אשר כלל את יפיה בכתיבתו בכשרון גדול. ויותר מכל המחוקקים נפלא לוקורגוס בעיניהם, וכלם מרבים לספר בשבח בני ספרטי אשר החרו החזיקו בחוקיו. והנה אודה לדבריהם, כי דרך קיום החוקים היא אות ומופת על מעלתם, אך יקומו נא כל אלה המתברכים בלקדימונים ויצרכו אל אורך ימיהם את דתנו הצומדת זה אלפים שנה ויותר, ואחרי כן ישימו אל לבם כי רק כל הימים שהיו הלקדימונים בני חורין נחשבו לשומרי-חוק ורזיזים, וכאשר חזר עליהם הגלגל כמעט שכחו את כל חוקיהם. אולם אותנו מצאו צרות רבות לאין חקר בהמיר ארץ אסיה מושליה, וגם בעצם כל הנוראות ואימות המות לא בגדנו בחוקינו ולא מעצלות ולמען התפנוגים הלכנו בהם, כי כל המתבונן יראה שהם דורשים ממנו לשאת צמל וטורח הרבה יותר מדי כח הסבל אשר צוו עליו הלקדימונים, כי הם לא עבדו את אדמתם ולא עסקו בכל מלאכה, כי היו פטורים מכל עבודה וכלו את ימי חייהם במנוחה בעירם וטפחו את יפי גופם, ומשרתים נמצאו להם זולתם להמציא להם את כל צרכי חייהם, ומידי אלה קבלו את לחם חוקם מוכן לפנייהם. ומלבד הדבר הזה (האוכל) היה רק מעשה אחד טוב וישר בעיניהם וכתפארת אדם נחשב להם – לשאת ולסבול כל תלאה באומץ רוח למען יתגברו על אויביהם בצאתם עליהם למלחמה. ואכלא את שפתי מלספר, כי לא השיגו (הלקדימונים) את חפצם זה, כי לא אנשים יחידים בלבד רק רבים וצוממים שכחו כפצם בפעם את מצוות חוקיהם, ומסרו את עצמם בהמון יחד עם כלי נשקם בידי אויביהם.

ג. ומי האיש אשר שמע על דבר המון גדול כזה בקרבנו, או אפילו על דבר שנים-שלשה אנשים מאחינו אשר בעטו בחוקינו מיוחד המות, ולא רק מיראת המיתה הקלה על שדה המלחמה, כי-אם גם מאימת מות היסורים המכלה את הבשר, והן הוא אשר נחשב למיתה החמורה מכל? ואני חושב כי לא משנאתם ליהודים הנכנעים הקריבו רבים ממנציחנו את כלי המשחית אליהם, רק למען יבחנו בעיניהם את המראה הנפלא הזה, שיש אנשים המאמינים

כי רק דבר אחד רצ להם, אם ילחצו אותם השונאים לעבור על חוקיהם או להוציא מן הפה לבד דבר נגד התורה. ואמנם אין לתמוה על הדבר, שאנחנו מחרטים את נפשנו למות על חוקינו, כאשר לא יעשו כן כל הגויים, כי גם את דרכי חיינו הקלות בעינינו מאד לא יוכלו יתר הצמים לשמור על נקלה, לא ליהנות מיגיע כפיהם (א) ולא להזהר במזונותיהם, ולא להמנע מלכת אחרי יצרם ואחרי תאות לבם בעת אכלם ובעת שתותם, בעת עלותם על יצועם (ב) ובעת הראותם את תפארתם (ג), וגם לא לקים את כל חוקי המנוחה (ד) מבלי לעבור עליהם. אולם אחינו לא הסיחו את דעתם מן המצוות ומחוקי החיים גם בעת צאתם בחרב על אויביהם לגרשם מהר מעל גבולם. ויצן אשר הספנו לשמוע באהבה לכל דברי תורתנו, על כן מצאה ידנו להפליא גבורה ולעשות חיל (בקרוב).

ג. ואחרי כל הדברים האלה באו כל הלוסימכים והמולונים למיניהם ויתר המכתבים הדומים אליהם, אנשים חכמים בעיניהם אשר לא נסו בחכמה, המרמים והמחליאים את בני הנעורים, וחרפו אותנו, כי רעים וחטאים אנחנו מכל בני האדם. ואמנם לא רציתי פה לבקר חוקי עמים זרים, כי תורתנו צותה לנו לשמור את חוקינו, ולא ללמד חובה על דעות עמים זרים, וגם מחוקקנו אטר לנו לדבר בלעג ובחרפה על אלים אשר הגויים מאמינים בהם, למען כבוד שם אלהים. אך הנה שוטגינו חושבים לגלות ערנותנו בערכם למולנו חוקי עמים אחרים, ועל כן לא אוכל לשום מחסום לפי, וגם הדבר אשר אדבר פה לא רוחי יצרו, כי כבר העידו עליו רבים מאנשי השם. הנמצא איש תבונות מהולל בחכמתו בקרב היוונים, אשר לא נתן תהלה במשוררים הנכבדים ובמחוקקים הנאמנים על פני כל, כי שמו מספר לאלים ככל הטוב בעיניהם וספרו עליהם שהאחד יולד למשנהו, ותולדותיהם היו שונות אלה מאלה, וגם חלקו אותם למקומותיהם ולהליכות חייהם, את אלה

-
- (א) לעבוד בידי עצמם, כנראה רמו כאן המחבר לאהבת המלאכה בקרב היהודים, שלא ספכו על עבדיהם הנכרים.
 (ב) בשעת תשיש המטה.
 (ג) בבזוזם את כססם אינם יכולים להפריש את התרומות והמעשרות כהוגן.
 (ד) דיני שבת ויום-טוב.

הושיבו ביבשה ואת אלה – בים, ואת הזקנים שבהם נתנו במאסר בארץ תחתיות א). וצל האלים אשר להם נתנו את השמים לנהלה, שמו לראש את האחד אשר קראו לו בשם אב ושמו אותו לצריץ בכל צלילותיו, וגם טפלו עליו כי לדבר הזה התנקשו בנפשו אשתו, היא אחותו, ובתו אשר הוליד אותה מראשו, ואמרו לתפשו ולשמו במאסר כדבר אשר עשה לאביו?

זד. ואמנם האנשים הגדולים בתבונה אומרים בצדק, כי כל הדברים האלה מגונים וממלאים פיהם צחוק על המאמינים שאֵל אחד עולה במחשבה בלא חתימת זקן והוא צול ימים, וחברו גדול ממנו בשנים וזקנו מגודל, ואלים אחרים נמנו על המלאכות, זה חרש ברזל, וזאת אורגת וזה – איש-מלחמה היוצא לקרב עם בני האדם, ואלה מנגנים בכנור ב) או שמחים למתוח קשת, ומריבות-אחים קמות ביניהם והם מקנאים זה בזה על דבר בני האדם, ולא רק איש עם רעהו הם עושים מלחמה, כי אם-גם את בני האדם הם מתנגחים ונפצעים על ידם ומיללים וטובלים מכאובים. אולם תועבה עוד גדולה מזאת נמצאה בדבריהם הנבצרים על האלים, שכמעט כלם הזכרים והנקבות יחדו שטופים בזמה ובצגבים, וגם הנכבד והראשון בחברתם, הוא אביהם בכבודו ובצממו, מעלים עיניו מן הנשים אשר פתה בשקריו ואשר הרו ממנו ונותן להשליך אותן במאסר או להטיען במצולות-ים, ואין בכחו לצור את הבנים הנוולדים לו בבוא עת סקודתם וגם לא למנוע את עיניו מדמעה למראה מותם. מה טובו הדרכים האלה, אשר הלכו בהן גם יתר (האלים)! הם רואים בעיניהם כל מצעה זמה בשמים בלא בוש וכלמה, ורבים מהם מודים בפיהם, כי הם מקנאים (בחבריהם) אשר נלכדו במעשים האלה. ואיזה דבר יבצר מהאלים, אשר הזקן והמלך שבהם לא יוכל לכבוש את יצרו לגשת אל אשתו עד בואו עמה החדרה? והאלים עובדים את בני האדם: אלה בונים להם בתים בשָׁכר, ואלה רועים את מקניהם, ורבים מהם הושמו במאסר ברזל כמשפט כל עושה רשעה. ומי מאנשי התבונה לא ירגז לדברים

א) ביונית טַרְטְרוֹת (ארץ, צלמות, עיפתח), ששם אסר זאוס, לפי דברי האגדה היוונית את אביו כרונוס ואת האיתנים (הטיטנים), ופעם התנקשו בנפשו אשתו, אחותו חירה ובתו אתיני להשליך גם אותו שמה.

ב) בדיוק: בקתרוס (Kytharis).

האֵלֶּה וְלֹא יִבְחַל לְמַעֲשֵׂה טוֹפְלֵי הַשִּׁקְרִים וְלֹא יִמְתַּח אֶת מִדַּת דֵּינּוֹ עַל מַקְבְּלֵי דְבָרֵיהֶם וְעַל אוֹלְתָם הַגְּדוּלָּה? וַיֵּשׁ אֲשֶׁר לָקְחוּ גַם אֶת הַמַּגּוּר וְאֶת הַפְּחוּד וְאֶת הַשְּׁגָעוֹן וְאֶת הַמְרַמָּה וְעוֹד תְּכוּנוֹת רוּחַ נִבְזוֹת מְאֹד, וְהִרִימוּ אוֹתָם לְמַעַלְתַּעֲצָם אֱלֹהִים וְנִתְּנוּ לָהֶם דְּמוֹת אֱלֹהִים, וּפְתוּ אֶת יוֹשְׁבֵי הָעָרִים לְהַקְרִיב וּבַחֲמִים לְטוֹבִים שְׂבָהֶם, וְהִדְבֵּר הַזֶּה הֵבִיא לַחַץ גְּדוֹל עַל הָאֲנָשִׁים לְהַבְדִּיל אֶחָדִים מִן הָאֱלֹהִים וְלַחֲשֹׁבם לְנוֹתְנֵי הַטוֹב (אֱלֹהֵי בְרִכָּה) וְלִקְרֹא לְחַבְרֵיהֶם בְּשֵׁם מְרוֹחֲקִים* (עוֹשֵׂי רָעָה*)^א, וְגַם לְהַרְחִיק אוֹתָם מֵעֲלִיָּהם בְּקִרְבָּנוֹת וּבִמְנַחֲתוֹת, כְּכַפֵּר פְּנֵי אֲנָשִׁים נִבְלִיִּים, כִּי פָּחַדוּ מִן תַּמְצֵא אוֹתָם רָעָה מִיָּדָם אִם לֹא יִמְהָרוּ לְשֵׁלֵם לָהֶם כּוֹפֵר.

הַ, וְמָה הוּא שׁוֹרֵשׁ הַתְּהַפּוּכוֹת הָאֵלֶּה וְהַתְּעוּעוּסִים בַּדְּבָר אֱלֹהִים? וְאֵינִי חוֹשֵׁב, כִּי לֹא הִכִּירוּ מַחֻוּקְקֵיהֶם (שֶׁל הַיּוֹנִים) לְכַתְחֵלָה אֶת עַצְמָם הָאֱלֹהִים, וְגַם אִם הָיָה בַּחֲמִים לְמַצּוֹא דַעַת אֱלֹהִים נִכּוֹנָה, לֹא לָקְחוּ אוֹתָהּ לְאִבְנֵן פְּנֵה לְכַמּוֹךְ עֲלֶיהָ אֶת כָּל סֹדֵר מִשְׁפָּטֵי הַמְדִינָה, רַק הִשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ כַּדְּבָר אֵין חַפֵּץ וְעוֹבֵר אוֹתָהּ לְמִשׁוֹרְרִים לְמַעַן יִבְיָאוּ לָהֶם אֵלִים כַּכֵּף אֲשֶׁר יִרְצוּ, עִם כָּל מַגְרַעוֹתֵיהֶם, וְלְמַלְצִים ב) נִתְּנוּ לְפַתּוֹת אֶת הָאוֹרְחִים לְמַעַן יוֹצִיאוּ דַת וַיִּכְתְּבוּ בַסֵּפֶר כִּי יֵשׁ מִשְׁפָּט וְנַחֲלָה לְאֵלִים הַזְרִים בְּקִרְבָּם, וְגַם הַצְּרִיִּים וְהַיּוֹצְרִים הִרְבוּ לְיַהֲנוֹת מִן הַרְשׁוֹת הַנְּתוּנָה לָהֶם בְּיַדֵּי הַיּוֹנִים, וְכָל אֶחָד מֵהֶם בָּדָה מִלְּבוֹ תְּבִנִית לְאֵלִים. הָאֶחָד לֹשׁ אוֹתָם מַחוּמֵר, וְהַשֵּׁנִי כְּתָב (צִיר) אוֹתָם, וְחַכְמֵי הַחֲרָשִׁים הַנִּפְלְאִים מְכוּלֵם לָקְחוּ אֶת הַשֵּׁן וְאֶת הַזֹּהָב לְיִסֹּד מְלֹאכְתָם וּמַצּוֹא כַפְעֵם בַּפֶּעַם דְּבָרִים חֲדָשִׁים. (וְרַבִּים מֵהַמְקַדְּשִׁים שׁוֹמְמִים וְעוֹבְבִים פְּלֵה, וְרַבִּים רְצוּיִים מְאֹד, וּמְפּוֹאֲרִים בַּכֵּף מִיַּנִּי קִרְבָּנוֹת טַהֲרָה) ג) וְהָאֵלִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ לְפָנֵים בְּעַצְמָם גְּדוּלְתָם, בְּלוּ מְזוּקֵן ד) וְאֵלִים אַחֲרֵים עֲלוּ לְגְדוּלָּה וְכַבְּשׁוּ אוֹתָם לְהַכְנֵעַ תַּחְתֵּיהֶם, אוּ אֲדַבֵּר בְּשׁוֹן נְקִיָּה: אֵלִים אַחֲרֵים וְחֲדָשִׁים זֹכִים לְעִבּוּדָה, וְעַל כֵּן נִשְׁאָרוּ הַמְקוּמוֹת

א) מְרוֹחֲקִים* (בְּיוֹנִית: apotropaioi) הֵם הַרוּחֹת הַרְעִים שֶׁמְרַחֲקִים אוֹתָם בְּלַחֲשֵׁי (לֹא עֲלֵינוּ, בְּר־מִינֵן, סְמִי מְכָאן וכו').

ב) הַכּוֹנֵה לְנוֹאֲמֵי הָעַם הַיּוֹנִים אֵלָיו בְּאִסְמַת הָאוֹרְחִים לְהַצִּיעַ לְפָנָיו חֻקִּים חֲדָשִׁים וּפְתִילִים אוֹתוֹ בְּמַלְצֵחָם לְקַבֵּל אֶת הַצֵּעַ תִּיחֵם.

ג) הַפְּטוּק הַזֶּה (יְצוּד פְּטוּקִים אֶחָדִים קְצָרִים לְהֵלֵן) חָסֵר בְּתַרְגוּם הַרוֹמָאֵי הַעֲתִיק. וּבְכַלֵּץ

כֵּל הַפְּרָשָׁה עַד כּוֹף הַכֶּרֶךְ לְקוּיָה מְאֹד בְּנוֹף הַסֵּפֶר הַיּוֹנִי, הַמַּאֲמֵר הַמוֹסְגֵר אֵינּוּ מוּבָן כֵּל צִרְכֵי.

ד) בְּדִקְוֹ, עֵבֶר זְמַנָּה.

(הקדושים) שוממים ועזובים, כאשר כבר דברתי למעלה בנסותי הצדה. ובעוד המקדשים האלה עזובים ושוממים, כל איש בונה לו מקדש חדש ככל אות נפשו, – תחת אשר היה עליהם לחשוב את הפך הדבר הזה על אודות האלהים ולשמור את כבודו שלא ישונה לעולם.

10. אמנם אפולוניוס מולון היה איש נבצר וחסר בינה. אולם מעיני החכמים (הפילוסופים) אנשי האמת אשר בקרב היוונים לא נעלם אז אחד הדברים האמורים, וגם היטיבו לדעת כי טענות המשלים א), הן רעיון-רוח, ועל-כן בחלו בהן מאד והסכימו לדעתנו על דבר האלהים, כי היא דעת האמת הישרה. ברעה הזאת החזיק פֶּטְרוֹן באמרו כי אין לקבל אל המדינה ב) אף אחד מן המשוררים, וגם את הומירוס שלח מעל פניו בלשון נקיה, בשומו זר על ראשו ובמשחו אותו בשמן המור, למען אשר לא ישחית את האמונה הישרה באלהים בשיחות הבדים אשר לו. ופלטון הרבה ללכת אחרי מחוקקנו, כי מכל דרכי החנוך יקר בעיני לצוות על האזרחים, ללמוד באר היטב את החוקים, וגם צוה בחוקיו שלא יתערב קהל שומרי חוקיו בכל זר הבא מחוץ, רק ישמר על טהרתו. ומולון אפולוניוס לא שם את הדברים האלה אל לבו בשיתו עלינו הטאת, כי אין אנחנו מקבלים את האנשים אשר דעה אחרת להם בדבר אלהים, ואיננו רוצים לבוא בחברת האנשים אשר הסכימו להליכות חיים זרות לנו. ואולם הדבר הזה אינו משפט לנו לבד, כי אם גם לכל העמים, ולא רק ליוונים, כי אם גם לאנשי השם אשר בקרב היוונים. כי הנה הלקדימונים היו מגרשים את הנכרים (הגרים) מארצם כל הימים ולא נתנו לאחיהם לעזוב את גבול ארצם, כי יראו מאלה (הגרים) ומאלה (העזובים את הארץ) פן יבולע לחוקיהם. ובצדק יוכל כל אדם להוכיח אותם, כי הם צרי עין. כי לא נתנו לכל איש נכרי משפט-אזרח וגם לא לשבת בקרבם. ואנחנו לא רצינו ללכת בדרכי נכרים, אך קבלנו ברצון את כל האומרים ללכת בחוקינו. ואני חושב כי הדבר הזה הוא את אהבת הבריות ורוח נדיבה כאחת.

11. לא אאריך לדבר על הלקדימונים. והנה גם הליכות בני אתיני,

א) רבים מן המשכילים היוונים נקשו להצדיק את הדברים התפלים במיתולוגיה היונית ובשירי משורריהם בטענה כי הם דברי-משל (כמו שעשו חז"ל בזיר השירים).

ב) לאמר המדינה (politeia) המצויה האידיאלית אשר בקש לו פלטון במחקרו.

שהתאמרו כי עירם היא לכל העמים, נעלם מדעת אפולוניוס ולא הכיר שחוק היה להם לעשות משפט מות בלא חנינה לכל איש המוציא מפיו דבר אחד על האלים שלא כחוקיהם. או הנמצא טעם אחר למות סוקרטיס? הן לא הסגיר את עירו בידי האויבים ולא שלח ידו בבזת אחד המקדשים, רק נשבע שבועות חדשות ואמר, כי רוח אלהים א) מורה לפניו את דרכו — (דבר זאת בכבוד ראש, או ב), חי זאוס ג), צחוק עשה לו כדעת אחדים — ובעבור הדבר הזה יצא דינו לשתות מי-ראש ולמות, והקטגור התגולל עליו כי השחית את בני הנצורים במדו אותם לעבור על משפטי עירם מורשת אבותיהם ועל חוקיהם. והנה סוקרטיס היה אזרח אתיני ועל כן מצא אוחו העונש הזה, אולם אנפסגורס היה איש קלזומיני, ובכל זאת כמעט יצא משפטו למות, לולא חסרו גורלות ד) אחדים, יצן אשר אמר על השמש הנחשב לאלהים בעיני בני אתיני, כי הוא מוצק, כולו אש. וגם העבירו קול כי ישלמו ככר כסף לכל אשר ימית את דיגורס איש מילוס, כי אמרו עליו, שלעג לסודותיהם ה). וגם פרוטגורס כמעט נתפש והומת לולא מהר לברוח. יצן אשר כתב מחשבות על דבר אלהים שלא כדעת בני אתיני. והיש לנו לתמוה על הדבר שחשבו כזאת על אנשים בני-עליה — הן גם על נשים לא חמלו, זה מקרוב המיתו כוהנת אחת שקבל עליה איש אחד כי שגתה בסודות אלים נכרים ו), כי הדבר הזה היה אסור עליהם על פי החוק, ומשפט כל המביא עמו עבודה זרה היה עונש מות. ואם חוק כזה היה להם, גלוי הדבר, שלא חשבו את אלי יתר העמים לאלהים, כי לולא זאת לא הדירו את עצמם מהנאת אלים מרובים. אמנם לאתיניים סדרים טובים ויפים, אולם גם הסקיתים השמחי: לשפוך דם אדם, אשר רק במצט נבדלו מחית השדה, גם הם חושבים כי הוטל עליהם לעשות סיג לחוקיהם. ועל כן המיתו את אנכרסיס המהולל בחכמת בפי היונים לעת שובו אליהם, כי נראה בעיניהם שהביא עמו מנהגים יונים

א) ביונית Daimonion (Daemonium). כח-אלהים, אלהות).

ב) חסר בהוצאת ניוה.

ג) שתי התיבות נמצאו רק בהוצאת ניוה.

ד) ביונית psephoi הכונה: קילות (דעות) שוטטים.

ה) המסטורין של בני אתיני, הדת המיוחדת שלחם שהיתה רק לייחודי סגולה.

ו) פאכר, במסטורין הקשור בעבודה-זרה.

רבים. וכל איש יוכל למצא כי גם בקרב הפרסים נשפטו רבים למות על עון זה. והנה גלוי הדבר כי שמה אפולוניוס על חוקי הפרסים והשתומם להם, כאלו הרבו היונים ליהנות מגבורתם וברית-אחת היתה להם עם האלים. והן את טעם הברית הוואת טעמו (היונים) כאשר שלחו (הפרסים) את מקדשיהם באש, ומגבורת הפרסים נהנו כאשר הצליח כמעט חפצם לעשותם (את היונים) לעבדים. וגם הלך (מולון) בכל דרכי הפרסים וענה נשי-זרים וסרס נערים, תחת אשר אצלנו נגזר עונש מות על כל אשר יעשה כדבר הזה גם לחיה נבצרה. ופחד העמים והמושלים וגם הקנאה בקדשי גויים נכרים לא עצרו כח להעביירו מחוקינו אלה. כי לא קנינו לנו גבורה למען נצא למלחמה למצוא שלל רב, רק למען נוכל להגן על חוקינו. ואת כל הצרות אנחנו נושאים במנוחה, אך לעת יגזרו עלינו אנשים לעזוב את חוקינו, נבחר להלחם בהם גם אם לא יהיה לנו כח, ונתחזק לשאת כל תלאה עד צאת הנפש. ועל מה זה לנו לקנא בחוקי צמים זרים, בעוד צנינו רואות כי גם נותני החוקים האלה אינם שומרים עליהם? האמנם לא נזקקו הלוקידימונים לבטל את חוק טהרת הדם לבני צירם ואת מצוטה) הנשואים, ובני אֵלִיה ותיבי לאסור את משכב הזכור שלא כדרך האדם, כי פשה בקרבם מאד מאד? ותחת אשר לפנים חשבו אלה ואלה, כי הדברים אשר הם עושים טובים ומועילים, חדלו להאמין בזאת ברבות הימים, אף כי לא עצרו כח לעזוב את דרכיהם (הראשונות) במעשה. הם כחשו בחוקים האלה, אשר היה כחם גדול לפנים בקרב היונים, כי על כן ספרו שהאלים צוסקים במשכב זכור. ועוד הוסיפו לאמר עליהם כי הם נושאים את אחיותיהם (נלוי-צריות), ולמדו מזה זכות על תאותם הנבצרה לדברים שלא כדרכם.

ה. איני רוצה לדבר על משפטי העונשים אשר קבעו רוב המחוקקים (היונים) מימי קדם על דרכי הפפרה אשר מצאו לחוטאים, כי על נואף אשה הטילו (חוק) עונש כסף ועל המענה בתולה צוו לשאתה לאשה – גם לא אדבר כמה טענות נתנו לפושעים לכחש את דבר עונם, לעת אשר נסה אדם לבדוק במעשיהם. הן לרבים מהם (מן היונים) נעשה חלול החוקים לתורה

(א) כך נראה לתרגם במקום „קלית-ראש“ „בזיון“ שבגוף היוני. על פי חוקי הלוקידימונים האוסרים נשואי זרים נשאר רק מספר קצין של משפחות המתרות לבוא זו בזו.

שלמה — להם ולא לנו! כי גם בהלקח ממנו יקרנו וערינו וכל יתר מחמדינו, הנה תשאר לנו תורתנו לנצח נצחים, ושום איש יהודי, גם הנדח ממולדתו ואל ארצות מרחקים, לא יירא חמת אדונים קשים כיראתו את החוקים א, אם בעבור מעלת חוקינו דבקנו בהם ככה — יקומו האנשים האלה ויחדו, כי חוקינו טובים מכל. ואם הם אומרים בלבם, כי חוקים רעים אנחנו מקימים כל הימים, — האמנם צדקו במפעלם בעזבם את חוקיהם הטובים? והנה הכל מאמינים כי אורך הימים הוא בוחן־אמת לכל הדברים, ואותו אעידה לי על מעלת מחוקקנו ועל מעלת דברי־האלהים אשר נתן לנו. הן אם יערך אותו איש אל המחוקקים שקמו בדורות אחרים, יעלה בידו שחי לפניהם ימים אין מספר.

ט. והנה מידינו נגלו החוקים לכל יתר בני האדם, אשר הרבו לקנא להם מדור לדור. לראשונה באו חכמי היונים (הפילוסופים) אשר למראה צין שמרו את דרכי אבותיהם, אבל בספריהם ובחכמתם (בתורתם) הלכו אחרינו (ואחרי משה), כי כמחשבותיו היו גם מחשבותיהם על אלהים וכמוהו למדו ארחות תום בחיים ודרכי קרבת הבריות. אולם גם בקרב ההמונים עצם זה מדורות רבים מספר המקנאים לעבודת אלהינו, ואין עיר מצרי היונים או עם מצמי הלועזים, אשר לא פשט שם מנהג היום השביעי שבו שובתים אנחנו מכל עבודה, וגם משמרת הצומות והדלקת הנרות ורבים מחוקי האוכל אשר צוו עלינו. והם מנסים ללכת גם בדרכי שלום הבריות אשר לנו ולגמול חסדים ולאהוב את המלאכה ולהתחזק כמונו בעת גזרה על החוקים. ומה נפלא הדבר, לא ההנאה מביאה אותם לידי זה ולא מקסם אחר, רק כח התורה בעצמה, כי כמו שהאלהים ממלא את כל העולם, ככה פשטה התורה בכל זרע האדם. יתבונן נא כל איש אל עירו ואל בית אביו ויראה את קשט דברי. ושוטנינו יחרצו את משפט כל בני האדם כי חשקו בדרכים הרעים אשר לעמים זרים תחת ללכת בחוקי אבותיהם הטובים, — או ישימו קץ לגדופיהם, כי לא להכעיסם ולמען הרצימים אנחנו מכבדים את מחוקקנו ומאמינים בנבואותיו על דבר האלהים. וגם לולא הבינונו את מעלת החוקים

א' (ה' התרגום חפשי. קצת בדיוק: ושום איש יהודי לא יתרחק כל כך מא־ן מולדתו ולא יפחד חמת אדונים קשים מבלי אשר יירא את החוקים יותר מהם.)

באנו לחשב גדולות עליהם בראותנו את ההמון הרב אשר היו לו למופת.

מ. אולם את דברי חוקינו וסדרי משפטינו כבר כתבתי לזכרון באר היטב בספרי על הקדמוניות, והפעם זכרתי אותם במדה שנוקקתי להם, ולא שמתי את לבי לחרף חוקי עמים זרים ולא להלל את חוקינו, רק להוכיח את המכתבים אשר טפלו רשע עלינו, כי בלא בושה וכלמה קראו למלחמה על האמת. ואני חושב, שמלאתי בספר הזה כהלכה אחרי הדברים אשר הבטחתי מראש: הנה הראיתי כי עמנו הוא עם קדומים מימי עולם, תחת אשר אמרו משפטינו כי הוא עם חדש אשר בא מקרוב, וגם העידותי עלי צדים עתיקים, אשר שָׁמו את זכרנו בכתביהם, תחת אשר טענו אלה כי איש לא עשה כדבר הזה, והם הוסיפו עוד לאמר כי מצרים היו אבותינו, – ועתה התברר הדבר כי באו אל מצרים־מארץ אחרת. אלה טפלו שקרים כי גורשו אבותינו משם על נגעי בשרם, ועתה נגדה לעין כל, כי שבו אל ארץ אבותיהם לרצונם מלאי כח ואונים. אלה נבלו את מחוקקנו, בשומם אותו לאיש רע ונתעב – אולם האלהים היה צד צדקו מקדם, ואחריו מלא הזמן וגלה את מעלתו לעיני כל.

מא. ואין לי להרבות עוד דברים על אודות החוקים (אשר לנו). כי הם בעצמם נראים לעין ותוכם מוכיח עליהם שלא דרכי חטא ועון הם באים ללמד, כי-אם דרכי יראת אלהים טהורה ונאמנה, ולא לשנוא את הבריות הם דורשים, רק לחלוק אתן יחד את הרכוש, והם שונאים רשעה ורודפים צדק, מרחיקים בטלה ויקר תפארת, ומלמדים את בני האדם לשמוח בחלקם ולאהוב את המלאכה, ואוסרים את המלחמות למען הבצע ומכנינים את לבם לעמוד בגבורה על נפשם, ואינם יודעים חנינה בעונש (החֲבִיבִים); ואין להתחכם להם (להצרים עליהם) בתחבולות דברים, והם קמים לעד במעשים (של ההולכים בהם). כי מצשינו עוד נאמנים עלינו מספרינו. על כן ארהיב בנפשי לאמר כי הורינו את יתר העמים מדות ישרות לרוב. כי מה טוב ומה יפה מיראת האלהים אשר לא תחלף? והיש צדקה גדולה משמוצ אל החוקים? ומה מחזיק ברכה יותר מהשלום בין אדם לחברו – שאין מחלוקת ביניהם בעת צרתם ולא מריבת גאווה בעת אשרם? – ובעת מלחמה הם בוים למות ובעת

השקט כל ישעם וכל חפצם, לעשות את מלאכתם ולעבוד את אדמתם — והם מאמינים כי האלהים צופה ומנהיג את הכל בכל מקום. אלו כתבו עמים אחרים חוקים כמו אלה ושמרו עליהם ביתר־שאת — היינו חיבים להודות להם, כי כתלמידים להם נחשבנו. ואולם אם כל עין רואה, כי אנחנו שומרים על החוקים האלה יותר מכל העמים, וגם הראינו כי אנחנו גלינו אותם מראש, — הנה האפיתונים והמולונים למיניהם וכל השמחים לדבר שקר וחרפות הם בטלים ומבוטלים. ולך, אפאפרודיטוס, אוהב האמת מכל, ועל ידך גם לכל הרוצים כמוך להכיר את דבר עמנו כתוב (מוקדש) הספר הזה והקודם לו.